

K i ø b e n h a v n s U n i v e r s i t e t s j o u r n a l .

Ottende Aargangs andet Hefte.

Kiøbenhavn, trykt hos Directeur Joh. Fred. Schults. Forlagt af Prof. Jac. Waben.

I.

Forelæsninger ved Kiøbenhavns Univer-
sitet i Sommerhalvaaret fra 1ste Maj
1800.

Theologernes.

Claus Frees Horneman, Doktor og offentlig
ordentlig Professor i Theologien, vedbliver Man-
dag, Tirsdag, Onsdag og Fredag offentlig Kl. X.
at forklare udvalgte Stykker af den dogmatiske og
moraliske Theologie; privat Kl. XI. fortolker han
de Stæder af det N. T. som ere overførte fra det
Gamle T. Andre Tider vil han tage til Exami-
natoria efter Tilhørernes Leilighed.

D. G. Møldenhaver, Doktor og ordent-
lig offentlig Professor i Theologien, vil offentlig
fra I-II Onsdag og Loverdag holde Qvælfes i at
skrive og disputere under sin Bestyrelse. Privat
i samme Time vil han i de øvrige Dage, naar han
bliver særdis med Johannis Evangelium, tage fat
paa Brevene til de Corinthier. Fra IX-X un-
derviser han i Dogmatiken.

I det pædagogiske Seminarium agter han
tilligemed sine Colleger at fortsætte i dette Som-

merhalvaar de i Martii Maaned begyndte Fore-
læsninger.

Fridrik Münster, Doktor og offentlig
ordentlig Professor i Theologien, bringer til En-
de Onsdag og Fredag Kl. XII sine offentlige Fo-
relæsninger over det G. T. Theologie. Privat
Kl. VIII Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag
giennemgaaer han den anden Deel af Kirkehisto-
rien under Veiledning af Spittler. Pastoraltheo-
logiens første Deel foredrager han efter Niemeyer
Mandag, Tirsdag og Torsdag Kl. XII, og for-
tolker udvalgte Stykker af de smaa Prophetes
Mandag, Torsdag og Fredag Kl. XI.

Juristernes.

L. Nørregaard, ordentlig Lærer i Lovkynd-
igheden, forklarer offentlig Tirsdag, Onsdag,
Fredag og Loverdag Kl. X Personernes Ret, pri-
vat Kl. XI Ret til Tingene; han vil heller ikke
negte dem sin Tjeneste, som maatte ønske Qvælfes
i den juridiske Praxis.

C. U. D. von Eggert, Doktor og over-
ordentlig Professor i Lovkyndigheden, foredrager
offentlig Mandag og Torsdag Kl. X den dansk-
norske Criminalret, privat Kl. XI anstiller han

Øvelser i den Stil som bør bruges i Statsforretninger.

Joh. Frid. Vilhelm Schlegel, Doktor og overordentlig Professor i Lovkyndigheden, forklarer offentlig Mandag, Onsdag og Fredag Kl. XII Jus publicum universale, i de 3 andre Dage i samme Time læser han privat over den anden Deel af Proces-Retten. Fra I-II Onsdag og Fredag oplyser han den juridiske Encyclopædie og Methodologie. Endelig Torsdag og Fredag Kl. IV anstiller han, som sædvanlig, Øvelser for deres Skuld, som ønske at skaffe sig Færdighed i skriftlig at opløse juridiske Quæstioner.

Frid. Theod. Surtikarl, overordentlig Professor i Lovkyndigheden, foredrager offentlig Mandag og Onsdag Kl. IV Folkereetten; privat hver Dag Kl. III bringer han sine Forelæsninger over den dansk-norske Jus in re til Ende. I en anden Time gaaer han dem tilhaande, som forlange hans Tjeneste i at forklare en eller anden Deel af den romerske Lovkyndighed.

Mathias Zastrup Borneman, Adjunkt i det juridiske Facultet, gienneegaar offentlig Tirsdag og Onsdag den rene Naturens Ret. De øvrige Dage i Ugen forklarer han vigtige eller controverterede Quæstioner af den danske Crimnalret, Kl. VIII eller IX, som det salder Tilhørerne bekvemst.

Medicinernes.

Mathias Saxtorph, ordentlig Lærer i Medicinen og Jordemoderkonsten, lærer offentlig 4 Dage om Ugen det menneskelige Legems Anatomicke Grundene i Jordemoderkonsten og de didhørende Operationer.

Jo. Clemens Tode, ordentlig Lærer i Medicinen, forklarer offentlig de 3 første Dage

om Ugen i den sædvanlige Formiddags Time Semiotikken efter Boerhave; i 3 andre Eftermiddags Timer afhandler han Materia medica efter Pharmacopæa pauperum.

Fridrik Ludvig Bang, Professor Medicinæ design. bliver ved at lære den medicinske Praxis ved de Syges Senge i Frederiks Hospital, og at holde kliniske Øvelser paa sædvanlig Tid.

Arnold Nicolai Masheim, Doktor og offentlig Lærer i Medicinen og Experimentalphysiken, underviser 3 Gange om Ugen Eskere af Medicin og Lovkyndighed i Medicina Forensis, efter Mehger. Mandag, Onsdag og Fredag imellem XI-XII og I-II anstiller han Forsøg i de physiske Lærdomme om Luften, Vandet, Jlden, Electriciteten, Magnetismen og Meteorologien efter Hauch. Endelig oplyser han Indretningen af et udsøgt fysiskt Apparat.

Johannes Sylvester Saxtorph, Doktor i Medicinen og Professor i Chirurgen og Jordemoderkonsten, forklarer paa sædvanlig Tid og Sted for Jordemodre Begyndelsesgrundene af Jordemodervidenkaben. De som ønske en eller anden Deel af Chirurgen, tilbyder han sin private Tjeneste.

Erik Viborg, Professor i Botaniken og Veterinairkonsten, forklarer offentlig den botaniske Philosophie og de medicinske Urter fra IX-X, Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag. For dem som forlange det, anstiller han Urtesamlinger omkring Staden, og uddeler Prøver af de Planter, som blomstre i den botaniske Have. Privat giver han Undervisning om Huusholdning-planterne og forklarer Hunsdyrenes Udseende tilligemed deres Pleie og Tilbyg.

Philosophernes.

Abrah. Kall, ordentlig Lærer i Historien, forklarer offentlig fra IV - V, Onsdag, Torsdag, Fredag og Løvedag de fornemste europæiske Rigers Tilvæxt og Aftagelse; privat Torsdag, Fredag og Løvedag fra VIII - IX og X - XI Sædrenelands Historie. Disputationsøvelser anstiller han i de første Dage af Ugen.

M. Børge Riisbrigt, ordentlig Professor i Logik og Metaphysik, lærer fra IX - X hver Dag i Ugen, offentlig den naturlige Theologie, privat den empiriske Psychologie. Examinatorium over det Foredragne anstiller han Mandagen fra II - III, og meddeeler Kundskab om de philosophiske Boger.

Thomas Bugge, ordentlig Professor i Matematik og Astronomie, forklarer offentlig fra II - III Optik, Catoptrik og Dioptrik; privat fra III - IV Begyndelses-Grundene i den spheriske og theoretiske Astronomie, saavel som i den mathematisk Geographie; privat læser han over en eller anden Deel af Matematiken efter Tilhørernes Bequemmelighed.

M. Christoph. Nicolai Kall, ordentlig Professor i de orientalske Sprog, lærer offentlig fra IV - V, Mandag, Tirsdag, Onsdag og Torsdag det arabiske Sprog; privat fra X - XI, Mandag, Tirsdag og Onsdag forklarer han Salomons Ordspog, og samme Dag fra XII - I tilbyder han dem sin Tjeneste, som ønske at bestyrke deres Kundskab i det hebraiske Sprog ved analytiske Øvelser.

M. Jacob Baden, ordentlig Professor i Beltsenheden, forklarer fra XII - I Virgils Bucolica, og sammenligner dem med vor Tids, især Samuel Gesners Idyller.

M. Lauriz Sahl, ordentlig Lærer i det grædske Sprog, læser i de 3 første Dage, saavidt Tiden tillader, fra XI - XII over Xenophons Memorabilia Socratis; i samme Time læser han, de 3 sidste Dage, over Sophoclis Oedipus Rex, og igientager denne Tragoedie, som han pleier, ved Examination.

M. Jeremias Vølbike, ordentlig Lærer i Matematiken, lærer offentlig Tirsdag, Onsdag og Torsdag fra IV - V Begyndelsesgrundene i Algebra; privat daglig fra XII - I den rene Matematik efter Kästners Compendium; hvad der i Ugen er giennemgaaet, repeterer han om Mandagen ved Examination fra IV - V. Han tilbyder ogsaa dem sin Tjeneste, som maatte forlange den anvendte Mathematik eller en vis Deel deraf forklaret.

Andreas Gamborg, ordentlig Professor i Philosophien, foredrager offentlig Mandag, Tirsdag og Onsdag fra X - XI Naturetten, saavel den absolute som den hypothetiske; privat de øvrige Dage Thelematologien; tilbyder ogsaa dem sin Tjeneste, som forlange en anden Deel af den praktiske Philosophie.

Stephan Sumars, Professor i det franske Sprog, lærer Reglerne i det franske Sprog fra XII - I Tirsdag, Torsdag og Fredag, og giver sine Tilhørere Kundskab om de berømteste Skribentere i dette Sprogs skionne Videnskaber; fra I - II anfører han ogsaa dem, som forlange at skrive fransk.

Jacob Wolf, overordentlig Professor i Matematiken, lærer offentlig de 3 første Dage Kl. VIII om Morgenen Arithmetik og Algebra; de øvrige 3 Dage i samme Time, saavel som Kl. XII - I Onsdag og Løvedag foredrager han privat efter

Karstens den theoretiske Geometrie og den plane Trigonometrie; igientager ogsaa nu og da, hvad der er foredraget, ved Examingtion. Han tilbyder ogsaa dem sin Tjeneste, som forlange hans Hielp i en eller anden Deel af Mathematiken.

M. Jørgen Kierulf, overordentlig Professor i Historien, foredrager offentlig Kl. VIII, Mandag og Loverdag den gamle Geographie; privat i samme Time de øvrige Dage den gamle Historie efter Kall; og i samme Dage Kl. IX de europæiske Rigers og Staters nærværende Tilstand.

Gregers Wad, overordentlig Lærer i Naturhistorien, forklarer offentlig fra VIII - IX Onsdag og Loverdag den theoretiske Dryctognosi; privat de øvrige Dage i samme Time Zoologien, eller isald Pluraliteten heller vil, Mineralogien; privatissime vil han søge at give modnere Tilhørere Kundskab om vor Jordklode, for saavidt den er os af Erfaring bekendt.

M. Rasmus Nyerup, Prof. i Litterar-Historien og Bibliothekar ved Universitetet, meddeeler offentlig fra III-IV Tirsdag og Fredag de første Grundlinier af den gamle Litterar-Historie efter Eichhorn.

M. Nicolay Hofmann Sevel Bloch, foredrager offentlig de store græske Mandes udvalgte Levnetsbeskrivelser, som blive Indholdet af et Bærk han nu har i Trykken; privat indretter han sig efter de Studerendes Ønsker i enhver Deel af den historiske Disciplin.

Gr. O. B. Begtrup, Doctor i Philosophien, vil offentlig tilkiendegive sine Forelæsninger, naar han kommer tilbage fra sin oeconomicke Reise.

Hans Christian Ørsted, Doctor i Philosophien, agter i offentlige Forelæsninger at udvikle Grundsatningerne af Metaphysiken over den udvortes Natur.

II.

Philosophisk Examen i April Maaned.

A. Philosophisk Prøve.

Den 2den April.

Christopher Nyholm. Laudab.
 Johan Gabriel Linde. Laudab.
 Andreas Christian Kierulf. Laudab.
 Joh. Eichel Schougaard. Laudab.
 Isaac Adrian. Haud illaud.
 Mathias Jversen. Haud illaud.
 Janus Nabel. Haud illaud.
 Christ. Borgefen. Laudab.
 Eckard Christ. Balslow. Haud illaud.
 Erasmus Balslow. Laudab.
 Laur. Balslow. Laudab.
 Peter Sørensen. Laudab.

Den 4de April.

Janus Krarup. Laudab.
 Mart. Smith Schionheider. Laudab.
 Steen Steensen Blicher. Laudab.
 Peter Kierulf. Laudab.
 Martin Wieland. Laudab.
 Isaac Sidenius Flindt. Laudab.
 Constans Christian Brohm. Laudab.
 Janus Worm Bruun. Laudab.
 Joh. Palle Hansen. Laudab.
 Otto Thott Friksner. Laudab.
 Eveno Vendsen Svendsen. Laudab.

Den 8de.

Effard Christ. Tryde. Laudab.
 Jacob Jacobsen. Laudab.
 Laur. Jac. Eger. Laudab.
 Frid. Lud. Storch. Haud illaud.
 Sam. Frid. Schonberg. Laudab.
 Christian Jensen. Laudab.
 Vitus Bering Herdam. Laudab.
 Eveno Mathisen Aagaard. Haud illaud.
 Werner Lud. Bladel. Laudab.

Den 12te.

Johannes Vogt. Laudab.
 Henrich Wibebeck. Laudab.
 Laurentius Friberg. Haud illaud.
 Andreas Boetmann. Laudab.
 Andreas Haun. Haud illaud.
 Henrik Care. Haud illaud.
 Christian Heilman. Laudab.
 Christian Weismann. Laudab.
 Janus Budde. Haud illaud.
 Joh. Georg Welhaven. Haud illaud.
 Ovenus Rosenqvist. Haud illaud.

Den 15de.

Jacob Marleboe. Laudab.
 Jens Math. Brandrup. Laudab.
 David Plesner Gottsche. Laudab.
 Christ. Carl Gottsche. Laudab.
 Mathias Gottsche. Laudab.
 Petrus Sundorph. Laudab.
 Joachim Nic. Kroier. Laudab.
 Olaus Menster. Laudab.
 Nicolai Hvasf. Laudab.
 Mart. Bendtz Møller. Laudab.
 Joh. Peter Broager. Laudab.
 Christ. Olsen Nimestad. Laudab.

Den 17de.

Ambrosius Bugge. Laudab.
 Mathias Bugge. Laudab.
 Christian Monrad. Laudab.
 Nic. Stochsteth Schulz. Laudab.
 Pet. Christ. Grønner. Laudab.
 Arent Bartram Hassel. Haud illaud.
 Peter Lünd. Haud illaud.
 Georg Herman Richter. Laudab.

Den 21de.

Georg Anton Kosfoed. Laudab.
 Math. Jac. Lassen. Laudab.
 Ferdinand Wiørnsen. Laudab.
 Henrik Harboe. Laudab.
 Lud. Ferdin. Bang. Laudab.
 Nicolai Bloch. Haud illaud.
 Christian Høvinghof. Laudab.
 Severin Børgesen Wandborg. Haud illaud.
 Jacob Gieding. Haud illaud.
 Andreas Thorlund. Laudab.
 Frid. Lud. Christ. Munk. Laudab.
 Laurentius Stibolt. Laudab.

Den 22de.

Nicolai Aagesen. Laudab.
 Ovenus Sommer. Laudab.
 Joach. Otto Sommer. Laudab.
 Georg Hegh. Laudab.
 Nicolai Thingberg Fangel. Laudab.
 Effard Christ. Busch. Haud illaud.
 Laurentius Sørensen. Laudab.
 Joachim Christ. Fronier. Laudab.
 Johannes Slokheim. Laudab.
 Zacharias Fæster. Non contem.
 Johannes Hansen. Laudab.

Den 23de.

Christian Gyldendal. Laudab.
 Ditlev Pontoppidan. Laudab.

Jacob Stougaard. Laudab.
 Joh. Sev. Bredahl. Haud illaud.
 Henrik Jensen. Laudab.
 Andreas Friberg. Laudab.
 Frid. Christ. Nielsen. Laudab.
 Andreas Hlensborg. Laudab.
 Christian Hierul. Non contem.
 Jacob Mossin. Haud illaud.
 Drede Biørnstad. Haud illaud.
 Georg Henr. Berner. Haud illaud.

B. Philologisk Prøve.

Den 3die April.

Jeremias Møller. Laudab.
 Peter Als Biering. Laudab.
 Friderik Vilsted. Laudab.
 Bartol Joh. Ramfing. Laudab.
 Otto Sommer Monrath. Haud illaud.
 Frid. Christ. Schirbeck. Non contem.
 Georg Sonne. Laudab.
 Peter Guldager. Laudab.
 Joach. Elias Saagerup. Laudab.
 Peter Henriksen. Laudab.
 Frid. Christ. Veier. Laudab.
 Joh. Rosted Wille. Laudab.

Den 5te.

Andreas Riedberg. Laudab.
 Frid. Lud. Vierfreund. Laudab.
 Laur. And. Bernth. Laudab.
 Peter Fryd. Laudab.
 Joh. Pet. Fryd. Laudab.
 Gregorius Schack. Laudab.
 Nicolai Ove. Laudab.
 Eveno Mathisen Aagaard. Non contem.
 Jaach Lund. Laudab.
 Claudius Raahauge. Haud illaud.
 Martin Wieland. Laudab.

Den 7de.

Joh. Pet. Valentin. Laudab.
 Martin Christ. Rehder. Laudab.
 Erasmus Sam. Thal. Laudab.
 Christian Spengler. Laudab.
 Johan Schov. Haud illaud.
 Pet. Daniel Gunst. Laudab.
 Joh. Daniel Jørgensen. Laudab.
 Jacob Christ. Lu d. Laudab.
 Joh. Georg Got. Schwarz. Haud illaud.
 Joh. Sechmann Rischer. Laudab.
 Joachim Nordal Hleischer. Haud illaud.
 Berner And. Frizner. Haud illaud.
 Friderik Proft. Laudab.
 Laurentius Evane Ingeman. Haud illaud.

Den 9de.

Joh. Pet. Borchgreving. Laudab.
 Povel Mnesen. Laudab.
 Joh. Christ. Kall. Laudab.
 Frid. Christ. Schenheider. Laudab.
 Christian Jrgens. Laudab.
 Janus Sørensen. Laudab.
 Joh. Rosing Bruun. Haud illaud.
 Laurentius Evendsen. Haud illaud.
 Severin Hielm Friis. Haud illaud.
 Joh. Ernst Biermann. Laudab.
 Julius Lassen Busch. Laudab.
 Joh. Henr. Fogt. Haud illaud.
 Pet. Mikael Lorenzen. Laudab.
 Karl Frid. Lorbauer. Haud illaud.

Den 18de.

Pet. Kosob Klocker. Laudab.
 Edoard Christi Frizner. Laudab.
 Nicolai Bergeland. Laudab.
 Jac. Georg Damtiag. Laudab.
 Christian Worgaard. Laudab.
 Henr. Laurent. Schive. Haud illaud.

Ant. Christ. Bødtker. Haud illaud.
 Olaus Oluffen. Haud illaud.
 Laurentius Stub. Haud illaud.
 Manasse Ekto. Non contem.
 Kield Simonsen. Haud illaud.
 Nicolai Kresting Hesselberg. Non contem.
 Henrik Christensen. Haud illaud.

Iblandt dem som have underkafset sig begge den philosophiske Cramens Prøver, saavel den philosophiske som philologiske, bleve følgende 17 indkaldte for Consistorium og berømte:

Johan Eichel Schorngaard.
 Jens Krarup.
 Isach Sedenius Gindt.
 Eccardt Christopher Tryde.
 Joachim Otto Sommer.
 Bartholdus Joh. Ramsing.
 And. Christ. Kierulf.
 Martin Schmiht Schönheider.
 Joachim Nicolai Krøyer.
 Mathias Bugge.
 Math. Jacob Lassen.
 Nicolai Nagesen.
 Frid. Lud. Christ. Munk.
 Joh. Christ. Kall.
 Joh. Gabriel Linde.
 Jacob Mariboe.
 Laurits Stibolt.

III.

Morten Luthers Veltalenhed, som et stort Redskab til Christendommens Reformation.

Tale, holden paa Universitetets øverste Hørsal, paa Reformationsfasten 1781 *).

Vel og viseligen have vore Forsædre indført, at de som bleve beskikkede til at være Lærere paa denne Højskole, og at tale fra dette Katheder (Højskole), skulde, saasnart see Kunde, høitideligen begynde deres Embede med en Tale over Religionens Reformation ved Morten Luther. Thi ligesom næsten alle Mennesker staae i den faste Tanke, at der ved ethvert vigtigt Foretagendes første Tiltrædelse og Nabning vise sig visse Tegn og Mærker, hvoraf man kan slutte sig til dens Fremgang og Lykke; saa finde vi, at alle Folkeslag have været enige i den Tanke, at de da først have spaaet sig et lykkeligt Udfald af offentlige og private Erindrer, naar de efter ethvert Folks vedtagne Gudsdyrkelse havde forsonet det høieste Væsen og gjort sig det til Ven, under hvad Navn det end dyrkedes. Hedningerne henførte derfor alle Tings Begyndelse og Ende til Jupiter; og i Rom foretog Consulerne den første Dag ingen Deel af deres høie Embede, førend de havde besøgt den store Ju-

*) Dette Slags Taler holdtes fra de ældste Tider af, af de ældste Consistoriales eller designati. Eiden da de begyndte at blive til Byrde, anmodedes enhver, som alene havde Titul af Professor og opholdt sig i Kiøbenhavn, om at holde dem, og satte en Værdi i at vise sig for sine Medboer som academicus. I Procantaler Jansons Tid gav man Taleren en videre Mark til at udbrede sig paa, ved at tillade ham, at han i Stedet for Luthers Reformation, hvortil han i forrige Tider indskrænkedes sig, kunde udbrede sig til den hele danske Reformationshistorie. Min Tale sees man det let paa, at den er holdet paa den Tid, da Luthers Døds udgjorde Talerens Hovedemne.

piters Tempel og gjort deres høitidelige Løfter. Dette sagttoges i Krig, dette ved Forbunds Oprettelse, dette i alle offentlige Værf, hiemme og ude, og ikke i offentlige alene, men ogsaa i private og Familie-Anliggender, saa at ingen alvorlig Ting blev foretagen, førend man fra Religionens Side havde forsynet sig med Forvarsel om et godt og lykkeligt Udfald.

Hvad er det ogsaa at andre, om Staternes Stiftere og offentlige Indretningers Ophavsmand, have givet Religionen Fortrinet, da der ingen Ting er, som kraftigere enten kan reise eller opflamme Menneskets Sind, hvor det gielder dydige Anslag, eller affrække fra vrang og skændige: da det er Frygt for Guderne, som har kaldet de i Skovene adspredte og vilde Mennesker tilbage til det selskabelige Liv og Samsund: som har lært dem Love og Sæder, som har overtalt og nødt dem til at adlyde Øvrighed, at taale Befalninger, at begive sig i Ægteffaber, avle og opdrage Børn, indgaae Venstaber, og overalt at nyde al menneskelig Samsunds Gøddhed. Thi hvad M. Tullius siger *) til den hele Filosofies Berømmelse, at uden den det menneskelige Liv intet havde været, at den har født Dyrer, opfundet Love, lært Sæder og Tugt og a. m., det tilegner sig Religionen, den ypperste Deel af Filosofien, paa en egen og besynderlig Maade.

Da altsaa Religionens Fortienester af den hele Menneskeslæggt og alle Samsundets Dele, ere saa store og upaatvivelige: hvad har kundet hændes mig heldigere som i Dag har den første Leilighed til at tale offentlig fra dette offentlige Sted, end at jeg skal anbefale mit Embeds Begyndelse

ved en høitidelig Tale til den store Mandes Berømmelse, som adspredte det Mørke, der skulde de Christnes hellige Religion og giengav alle de Konster og Videnskaber som denne lærde Stiftelse indbefatter i sin Darm, Lys og, saa at sige Livet. Thi der er ingen adel Disciplin, at den jo skylder Luthers Reformation noget enten af sin Tilvæert, eller af sit Lys og sin Glands, saa at den ved samme enten er bleven forøget og udvidet, eller i det mindste ved dens Hielp har udstrakt sin Indfyldelse og udbredt sit Herredomme.

Det er ikke Theologien alene, som, paa den ene Side renset fra Barbariets Uhumfthed, paa den anden befriet fra Skolastikkernes Haarskloverier, har enten aabnet Christendommens Kilder, som for de fleste vare tillukkede, eller renset dem fra det Dynd, hvormed de vare tilstoppede. Men da Forbedringen var begyndt fra den guddommelige Religion, udbredte den sin Kraft og Nytte ogsaa til de menneskelige Konster og Videnskaber. Thi efterat Standarten engang var opløstet for Tænkefriheden, saa styrkede alle allevegne fra i enhver Kunst og Videnskab til at fordrive Vildfarelser og efterspore Sandhed. Saa begyndte verslige Lærde, at undersøge Staternes Constitutioner og Korfiernes Rettigheder: saa de Lovkyndige at komme paa Spør efter Lovenes Kilder, og at indsee den Skade som hiin den guddommelige og menneskelige Retts Vanding og Sammenstøbning, hvilken de vindesyge romerske Geistlige snedigen havde opfundet for at bringe alle Slags Sager under deres Rixdelse, forvoldte deres Videnskab; og ved at adspille Helligt og Vanhelligt og hævde Stædernes Øvrigheder deres Rettigheder, gavede den hele Rettens Videnskab nyt Lys og nye Glands. Hvad vil jeg tale om Medicinen, Naturfilosofien og hele Naturens saa vidt

*) Tull. Qvæst. V. 2.

strakte Studium, hvilket, da det intet tilfælles har med Menneskenes overtroiske Meninger, men kræver et Sind frit og løstrevet fra Meningers Digt, er ikke at undre over, om det for Luthers Tid laae udtrykt og foragtet, og nu, da Frihed til at tænke og efterforske var ved hans Hielp blevet ophjulpet, levede op igien og blomstrede dagligen frodigere. Filosofien vil jeg ikke nævne; thi den fylder vor Luther saa meget, at ligesom Socrates siges at have indlagt sig udbødelig Tre ved først at have kaldet Filosofien fra Himmelen og sat den i Byer blandt Menneskene, saa kan Luther siges at have kaldet den, da den ved Skolastikernes Pedanterier og Spidsefindigheder var fordunklet og ilde tilredt, fra Mørket til Lysen, fra de Dødes Rige til Himlen.

Denne den lutheriske Reformations Ros er saa sand og almindelig, disse Mandens Fortienester af alle christelige Secter saa klare og indlysende, at ikke alene de der følge Luthers Fane, men ogsaa de som ere ildesindede ei alene imod Luthers Lære, men imod al Christendom, bør indsee, og de forstandigste ogsaa, naar de ikke have affvoret al Undseelse, bekiende, at der fra den ved Luther rensede Christendoms Tid, er skeet den største Omveltning i al guddommelig og menneskelig Kundskab. For at nævne en af de Nyere: Fransmanden Beaumelle, saa mange ubillige Domme han falder over den christelige Religion, saa regner han dog Luther som den anden iblandt de fire Mand, der i hans Tanker have gjort sig mest fortiente af den hele Menneskeslægt, og sætter ham ved Siden af Socrates *).

Men det er nu ikke min Hensigt, enten at indlade mig i en almindelig Lovtale over Luther,

eller at opregne den ved ham ikke alene begyndte, men endog vidt fremmede Reformations Nytte og Fordel. Vaade taler Sagen for sig selv, og mange have saaledes opløstet Luthers Ros til Himmelen, at de neppe have tilladet ham at være Menneske, i det mindste regnet ham til Profeterne og Apostlerne, og sat ham i Klasse snart med Moses, snart med Elias, snart med Paulus. Disse Mænds Nidkærlighed er jeg saa langt fra at laste, at jeg udlegger denne overdrevne Berømmelse som et Devis paa et taknemmeligt Sind imod velfortiente Mand, og vil endog heller fare vild med dem, som troe at ingen stor Mand har været til uden et Slags guddommelig Indskydelse, end lukke Øinene til for de største Mænds Fortienester og Dyder, eller være for knap i at sætte Pris paa dem. Thi ligesom det er det første og fornemste at have Fortieneste, saa er det ikke det sidste og ringeste at sætte tilbørlig Pris paa andres Fortienester, og jeg veed ei om dette sidste ikke er rosværdigere, efterdi ingen kan sige god for Tapperhed, Høimodighed, Standhaftighed, Opfindsomhed, og andre Dyder som ere under Naturens og Lykkens Herredømme, men Taknemmelighed og Skionsomhed paa Velgiort er saaledes i enhver Magt, at hvo som ikke har aflagt al Menneskelighed, kan og bør udvise den.

Men ligesom man bør tilgive dem, hvis Siels Braad er saaledes sløvet, dels ved Indtrykket af de ved Luther udførte store Gierninger, dels ved Mandens eget og til store Ting aldeles dannede Talent, at de i hele Reformationsværket intet finde, uden hvad som overgaaer menneskelige Kræfters Maal, og studse hentykkede ved Luthers Navn som ved en grangivelig Guddoms; saa bør det ikke lægges nogen til Last, eller forklares til

*) Mes pensees p. 124.

Forkleinesse af den Nos som kaldes den store Mand, om de i denne Sag ønske at gaae menneskeligere til Værks, og see sig om efter Alt, hvad enten hiin Tids Bestaaffenhed, eller Staternes og Regjeringernes Tilstand, eller Lærdommens og Videnskaberens Forsætning, eller de offentlige og private Sæders Skikkelse, eller endelig Luthers egen og individuelle Characterstemning tilbyder Tænkeren, hvoraf de forførdelige Omvæltninger som Luther har afstedkommet, kan indsees og forklares, uden noget Underværk, af de naturlige Aarsagers Følger og Virkninger selv.

Det-have da mange Mænd af stor Forstand og udsøgt Lærdom gjort; hvoraf nogle, giennemfuerende de Tider som gik foran Luther, have i dem fundet alt modent og beredt til en stor Religionsforandring, alle Materialier samlede, alle Redskaber og Værktoier sammenbragte, alle Arbeidere betingede, kort: Alt besørget og paa rede Haand, hvad som behøvedes til hiin en lutret og forbedret Christendoms Bygning, intet manglende Værket, uden en Bygmester som kunde lægge Haand derpaa, og bruge den samlede Forraad, naar den gamle og allerede faldefærdige pavelske Overtroesbygning var nedrevet. Selv Værkmesterens Person vare der andre som betragtede, for at opdage hvad besynderlig og udmærket Natur han havde, enten i Henseende til en varmere Følelse for Guds frygt og Religion, eller i Henseende til ypperlig Lærdom, eller til Sæders Uhyldighed og Netfæffenhed, eller til hvilke somhelst andre Sielens og Njemmets skidne Egenheder: og deraf forklare og giøre tydeligt, hvad Religionens Sag har vundet derved, at det guddommelige Forsyn havde betient sig af ham som Reformationens fornemste Redskab.

I disses Spor, flent ikke med disses Skridt, træder ogsaa jeg; og da den aarlige Tale, som fra dette Sted pleier at anprise Luthers Fortienester af Kirkeformationen, er i Aar kommen til mig, har jeg besluttet at prise Morten Luthers Veltalenhed, som det store Redskab i Reformationens værk. Hvad jeg ved denne Beslutning vover, indseer jeg tilfulde; thi den der vil prise en Andens Veltalenhed, burde selv ingenlunde være uvant til at tale. Men endskjønt jeg meget vel soler min Skøbelighed, henrev mig dog det, maasse forfængelige Haab, at jeg ved at have Luthers Veltalenhed, kunde finde en beqvem Leilighed til at vise Nøgles vrang Begreb om Veltalenhed i Almindelighed, og gjorde at jeg i Materiens Valg raadførte mig snarere med en vis Indignation, end med mine Kræfter. Min indstændige Bøn er derfor, først til Eder, dette lærde Universitets Fædre! at efter som Eders Villie har nødt mig til at betrede dette Sted, hvorfra Skamsuldhed og Ordenens Lov forbyder mig at drage Foden tilbage, I da heller vil see paa, hvad min Hensigt har været, end hvad jeg faaer udrettet; dernæst Eder ogsaa, vakre Ynglinge, retfærdige Medstuderende, at I ledsage Taleren med Tausshed og Opmærksomhed, isald I skionne, at jeg i hvad jeg fremfører, har mere taget vore fælles Studeringer og Eders Fordele, end mine Kræfter i Betragtning. Thi har jeg først forskaffet mig Eders Velvillighed, tvivler jeg ikke paa, at jo ogsaa de øvrige ærede Tilhørere mere vil rose min Hørsomhed og Føielighed, end foragte min Ubevanthet i at tale.

I den fremsatte Materie agter jeg at gaae saaledes frem, at jeg først af Luthers Bedrifter giør tydeligt, at en Mand, der har forrettet saa-

danne Ting, har nødvendig maattet være veltalende; dernæst betragter Luthers Person og Levnet, for at vise, at han baade har haft det naturlige Anlæg og den Opdragelse, at han bør regnes blandt Veltalende; endeligen forklarer hvad Slags Veltalende Luther har betient sig af; og oplyser enhver Post med Exempler af hans Skrifter.

Det er med Veltalenheden, Tilhørere, som med de øvrige Konster, hvorved det menneskelige Liv er forfinet, at en klog og sionsom Kiender vurderer deres Veffaenhed og Vigtighed af de Virkninger og den Nytte de frembringe. Hvem holde I for en god og erfaren Landmand? Uden tvivl den, hvis Enge I see blomstrende af frodigt Græs, hvis Aigre I see overflodige af rig Sæd, som har en vel bygget og indrettet Avlsgaard, hvis Dyende er renligt og vel holdet, endeligen: hvis Husvæsen giver ham sit gode og rigelige Udkomme. Lad os sætte en anden Husfader, som vel kan give lærde Forkrifter om det hele Landvæsen, som kan lære dig hvorledes en Avlsgaard bør bygges og indrettes, paa hvad Tid og hvorledes Sæden nedlægges, paa hvad Maade Gødnungen fordeles, med hvad Valg Jorden besaaes, naar det er Tid til at høste og saa videre i en lang Række undervise dig som en anden Varro eller Columella. Men naar du seer dig om paa denne samme Mand's Gods, finder du Gaarden salbsfærdig, Dvæget magert og udbungret, Tjenesttyendet lidet og slet, Engene stive af Lyng og Mossegræs, Aigrene besatte med Heire og Wildhavre, Herren selv stiben, kraftløs, i sidste Aandedræt af Møje og Bekymringer. Tvivle I, Tilhørere, ifald I saae i Sunde at sætte Eders Penge i en Bondegaard, hvem af disse I ville betro dem til?

Og, at jeg skal tage et andet Exempel af et langt forskjælligt Slags. Hvem holde I for en hyperlig og rosværdig Digter? Den der med en stor og nøiagtig Kundskab om sin Konstes Regler forfærdiger et Digt, hvori I vel beundre Mandens Lærdom og Indsigt i sin Kunst, men savne baade Rittighed og Smag? Eller den, som maatte ukjendigt i alle den poetiske Konstes Regler, ved sit guddommelige Digts Troldomskraft angstiger, ophidses, formilder Eders Hierter, nu ved svær Grammelse nedbesler Eder til Jorden, nu atter reiser og opfylder med Haab, kort: lig en Troldmand leder og drager Eder til hvad Sindelidelse han vil. Jeg tvivler ikke paa, at I jo holde ham som gjør dette, ene for Digter, men sætte hin ikke engang i Digteres Tal.

Anderledes har det sig ikke med Veltalenheden. Af denne have vi i vore Stater ifkun eet Slags som er offentligt, det nemlig som har Sted i vore hellige Forsamlinger, hvor Folk komme sammen for religiøs Andagts Eftlyd. Dersom jeg her fik det Værinde, at jeg skulde sige min Mening, hvem jeg af vore hellige Talere holdt for de veltalende, saa vilde jeg ikke angstelig og forsøgen søge at faae Bished om, hvad Talergave eller Lærdom enhver havde; ikke vilde jeg gaae omkring i Kirkerne og de religiøse Høresale og lægge Mærke til enhver's Gaver eller Feil, for deraf at gjøre mig en Tanke om enhver's Talerevne. Men dette vilde jeg troe blev min Sag, at mærke mig, hvor de talrigste Forsamlinger kom sammen, eller hvor jeg fandt Tilhørerne mest opmærksomme; dog ikke dette alene eller fornemmelig, men især vilde jeg ogsaa give Agt paa Tilhørernes Levnet og Sæder, og i hvilken Forsamling jeg saae de smukkeste og dydigste Husfædre og Huemo-

dre, de bekedenste Børn, det skikkeligste Tyende, med et Ord, hvor jeg fandt den største Gudsfrugt og Gader som vare de christelige Lærdomme værdigst, der vilde jeg ikke tage i Betænkning at sige, at jeg havde fundet den veltalende Præst.

Men hvor vil jeg hen, Tilhørere, med denne Tale? — Jeg vilde, I skulde indsee, hvad jeg i Begyndelsen fremsatte, at Morten Luther, om han end ikke havde efterladt skrevne Mindesmærker, hvoraf man kunde domme om hans Veltalenhed, om end alle historiske Efterretninger taug derom, saa burde han dog, blot efter de store og skinnende Ting han har udrettet, ansees for en meget veltalende Mand. Thi hvad! hvem sætter M. Tullius iblandt den romerske Veltalenheds Ophavsmand og Hoveder? Er det ikke hiin Lucius Brutus, den romerske Friheds Ophav og Hevner, som udjog den mægtige Konge Tarquinius Superbus, befriede den romerske Stat fra evige Herrer, og gav den sine aartlige Øvrigheds-personer, sine Love og sin Rettergang? Er det ikke Dictatoren Marcus Valerius som ved sin Tale kaldte den romerske Almue, da den havde sat sig ved Globen-Anio og indtaget det hellige Bierg, tilbage til Rom? Er det ikke L. Valerius Potitius, som, da Almuen, efter det Had Decemvirerne havde paadraget sig imod Patricierne, tilfredsstillede dem ved sine Love og Taler til det forsamlende Folk? Er det ikke Appius Claudius som straaadte at gjøre Fred med Pyrrhus? Er det ikke C. Sabritius, Tit. Coruncanius, M. Curius, og de øvrige store Mænd som man alene flender af deres Bedrifter, men veed ikke, om de have været holdte for veltalende, eller engang at

Veltalenhed paa den Tid har været i nogen Anseelse i Rom *).

Og vi vilde tage i Betænkning, at give Luther Berømmelse af Veltalenhed, ham, som af ingen Stand eller Fødsel, uden nogen udvortes Magts Hielp, ved sit blotte Tales Kraft og Dyd udrettede, at tusinde og flere Mars Overtroe, som ved saa mange romerske Dispers Decreter, saa mange Skoters Lærefættninger, saa mange indtagende Legender, saa mange Kongers og Tyrkers Jver for at forsvare og udbrede dem, vare vorne til saadan en Høide, og havde udbredt sit Herredomme saa vidt, at den syntes ikke at skulle for-gaae uden med Christendommen selv, at disse Meningers Uhyrer, siger jeg, inden tre Mars Forløb saaledes svækkedes, at de siden udryddedes og blev til Spot for alle **). Hvo som i disse Ting ikke erkjender Veltalenhedens Kraft, den bør nægte Hercules Kræfter og Styrke, som senderrev den næmaste Love, knusede den lærnaste Slange, fangede den erymantiske Bildbasse levende, forjog de stymphalidiske Fugle, rensede Rugia's Stald, og paatog sig og udsarte de øvrige utallige Besværligheder, som Juno's Stedmoderhad siges at have paalagt ham: han bør endvidere holde Orpheus, Amphion, Draco, Solon, Lycurg og overalt alle Nationers største Mand som overtalte deres Medborgere til at antage nye Love og nye Gader, for Taaber og Børn. Jeg for min Part, naar jeg seer en saa stor, saa pludselig, saa usforberedt, saa vidt strakt Omvæltning og Forandring i saa store Ting, saa bliver jeg slagen af største Beundring

*) See Cicero's Brutus Cap. 14.

***) S. Sænderovffs historia Lutheranismi I. p.

over Luthers Betsalighed, saa at, skont paa samme Tid levede Erasmus af Rotterdam og Phillip Melancton, Mand af de eleganteste Talenter og oplærte i alle de Konster som holdes for at danne den veltalende Mand, og som Luther selv tilstod Fortrinet i Betsalighed, tvivler jeg dog ikke paa at foretrække vor Luther, endog imod sin Villie i Betsaligheds Kos, baade for dem og for andre som kan have været Luthers Lige eller endog Overmand i Lærdom eller Talergave, efterdi jeg, som jeg ofte har sagt, naar jeg roser Betsalighed, ikke seer saa meget paa hvad En er, som hvad han udretter. Luther seer jeg vel, i nogle Ting at have været hiulpen af Erasmus, og meget mere af Philippus; men jeg skønner tillige, at uden den mageløse Svada, der indblæste Luther som et guddommeligt Væsen, skulde ingen af dem have gjort stor Fremgang i at forplante den evangeliske Lærdom, om de end havde gjort det af Hjertet, hvilket man ikke tør tvivle om i Henseende til Philippus.

Men nogen vil maasse sige: du, som saa helligt opløfter Luthers Betsalighed, at du sætter den over Erasmers og Philipps, de veltalendste og lærdeste Mænds, som hin Alder har seet: see til at du ikke fornærmer det guddommelige Ords Magt og tillægger menneskelig Visdom en Kraft og Virksomhed som er det profetiske Ord egen, hvilket, efter Pauli Forsikring, er levende og kraftigt og skarper end noget tveegget Sværd, og trænger igiennem indtil det adskiller baade Siel og Mand, baade Ledemod og Marve. Er det at undre, at dette guddommelige Ord, fremsat i Luthers Mund i et jævnt, tydeligt og syndigt Sprog, har kunnet udrette det samme Under, som man veed at Jesu Apostlers

og Disciplers, skont raae og ustuderede Mænds Taler, fordam have udrettet?

Jeg hører Advarselen og adlyder. Jeg vil ikke lade det komme dertil, at fra denne Talerstol, hvorfra saa ofte de syndigste Taler have gienlydt til Forsvar for den hellige Skrifts Kraft og Virksomhed, noget skal høres af mig som af Ildbesindede kunde udlægges til Fornærmelse for det guddommelige Ord. Jeg vil heller tilskrive et Underværk en Virkning som ligner et Underværk, end om jeg ved at udlede hine de Lutheriske Prækeners underfulde Virkninger af naturlige Marsager, skulde hilde mig selv i en Snare, hvorfra jeg havde Nød at faae Foden ud. Det guddommelige Ord skal for mig beholde sin overnaturlige Kraft og Styrke: Luther skal have solet Guddommens Nærværelse, naar hans himmelske Røst tordnede, naar hans Lynstraaler knittede imod den romerske Paves Myndighed, imod Afsadsbrevens Forfangelighed, imod Messens Offer, imod Helgenes Paakaldelse, imod de Geistliges Coelibat, imod saa mange den pavelige Overtroes Uhyrer; og i disse Ting skulde han intet til sine Aandsgaver, intet til sin Lærdom. Men saa forlanger jeg iglen, man tilstaaer mig, at naar jeg ogsaa i bergterlige Erinder og i alle disse Ting, hvori Betsalighed holdes for at have Sted, viser, at Luthers Tale har haft samme Kraft, man da erkjender denne menneskelige Betsalighed hos ham, som jeg alt længe tilegner ham.

See vi da ikke Luther, naar Raad skal gives, forklare sin Mening om de vigtigste Ting med Værdighed? See vi ham ikke ved passende Forestillinger baade at opmuntre det modfaldne Folk, og kalde det rasende og tøttelese til Nigt tilbage? Hvem kan med mere Varme end han, opflamme

til Guds frygt og Død? hvem stærkere affholde fra Laster? hvem stærkere irettesætte Onde? hvem værdigere rose Gode? hvem klage hæftigere over Udsigelser og paaanke dem? hvem endelig lette Grammelser ved mildere Trost? Men disse Ting er det, hvorefter Tullius vil have en Taler bedømt *). Luthers Liv er fuldt af Exempler, som bekræfte denne hans Tales Styrke. Velan! jeg vil fremdrage et eller andet, paa det at jeg ikke skal synes at føre denne Sag mere i pratende Ord, end med virkelige Deviser.

I Wittenberg levede Andreas Carlstad, en Mand af en fremfusende og urolig Karakter. Da han, som var en Discipel af Luther, ikke vilde give sin Lærer efter, men selv være Anfører for en nye Sect, tog han nogle af de vildeste Studenter til Hielp, brød ind i Allehelgenes Kirke i Wittenberg, og udføede eller slog itu alle Helgenes Billeder. Deraf opstod en grumme Alarm i Byen, især da paa samme Tid vare ankomne nogle Sværmere fra Zwieckou, som ved deres oprørske Forsamlinger satte Alting i Bevægelse. Luther, som paa denne Tid opholdtes af Frygt for den keiserlige Aftserklæring paa Slottet i Warburg, da han fik Bud om disse Bevægelser, ilede til Wittenberg, uden at oppebie Pas fra sin Fyrste, ja endog imod hans Villie, og prøvede der saaledes syv Dage i Rad, at Alting blev roligt, og Tilhørerne — det er Jochem Camerars, et troværdigt Vidnes Ord jeg anfører — beundrede saavel hans mageløse Gave til at forklare og giøre tydeligt hvad han paatog sig, som hans Kraft i at tale, og hans Mod og Riæk-

hed; saa at En af Sværmerne som blev spurgt: om han ikke holdt Luther for en herlig Lærer? svarede: at han syntes, at have hørt en Engels ikke et Menneskes Røst. Camerarius lagges til, at dersom Luther ikke havde ileet til Hielp, vilde der bleven en almindelig Udelæggelse, og alt var gaaet til Grunde. — Ansee I da denne Beltalenhedens Styrke for ringe og foragtelig: at tvinge et rasende Folk som allerede truer med Mord og Ild, ved Ord og Tale og uden at bruge Vold, uden Vaaben, at frative en opdragt Pøbel Pile og Brande? Jeg for min Del synes mig at høre denne af Fromhed og Fortienester ærvørdige Mand som Virgilius digter: der ved Ord styrer Gemytterne og tilfredsfiller Hjertene *).

Hvad skal jeg tale om Bøndernes Bevægelser i Schwaben, Thyringen og andre Tyfflands Egne, som sværmeriske Mennesker, især Thomas Munzer havde affredkommet? Med hvilken Klogskab Luther er gaaet til Værks i disse saale Wenigheder, vise hans Skrifter, hvoraf man seer, at det ikke var Egenytte eller Vergierrighed som drev ham. Men da Bønderne af Agtelse havde taget ham til Voldgiftsmand i disse Stridigheder, mæglede han saaledes imellem dem og deres Herrer, at han baade formanede disse til at behandle deres Underfaatter mildere og christeligere **), allerhøest

*) Ille dictis regit animos, & pectora mulcet.

**) "Hvad hjælper det, siger han, at kræve saa mange Gylden af Bønderne, som Algerer bærer Bopper eller Korn, naar I ingen Maade holde i Eders Yppighed og Pragt?" See Seændorff i. c. II. p. 7.

*) De Orat. II. 5.

Da den første Grund til disse Uroligheder var kommen fra de Adeliges Udsigteser; og dog paa det alvorligste irettesatte Bønderne, fordi de havde giort Opstand mod deres Herrer. Waimburg tilstaaer derfor selv, at Luther intet havde undladt hos begge Partier, for at formaae dem til at nedlægge Waaben, og afgjøre Striden i Mindelighed *). Ja han lod det ikke blive ved at stille disse Uroligheder ved Skrifter, men reiste selv i Begyndelsen deraf til Seburg i Grevskabet Mansfeldt første Paaftø Dag efter Præken, og holdt de fleste Diergsfolk ved sin Advarsel i Lydighed. Derpaa prækede han i Grevskabet Stolberg, i ligemaade i Nordhausen, Erfurt, Weimar, Orlamynde og Jena, og anvendte al Umage for at stille de Oprørske; han skulde endog gaaet videre, dersom han ikke pludselig formødelst Cursyrst Frederich af Saxe-ns Død og Begravelse var kaldet tilbage **).

Saaledes see vi, at Luther, omendskiont han formaade saa meget hos Mængden, at den havde en Frefrygt for ham som for en Gud og afhængte af hans Mund og Bink, dog aldrig har misbrugt denne Overtalelsesgave, paa de oprørske Demagogers Bis i Athenen og Rom, til at understøtte Uroligheder og bestyrke sit Parti. Evertimod, raadede han stedse til Fred, og afstøede intet mere, end at Evangelium skulde synes at være forplantet ved Mord og Blod.

Men det var ikke blot hos den uerfarne Mængde, som Erasmus foregav, at Luthers Beltaalenhed havde Kraft og Anseelse, ogsaa Fyrsternes Hjærter holdt han i sin Magt, og boies

de hvorken han vilde, ved sin syndige og mandige Tale.

Da der imellem Cursyrsten af Saxe Johan Friderich og Hertug Mouric af samme Hæus, begge Tilhængere af den evangeliske Sækt, var opkommen Uenighed i Anledning af Staden og Stiftet Wurzen, og det syntes allerede at skulle komme til Krig, skrev han en skønne Formaning til Fred, og overtalte dem at nedlægge Waaben. Med samme Glid og lige Kiærlighed til Fred tog han sig af Tratten imellem Greverne af Mansfeldt, om Patronatsrettighed til Kirken og Skolen i Eisleben, og man har hans til Greverne affærdigede Skrivelse om den Sag, fuld af Fynd *). Ja, over denne Jver for at stifte Fred imellem disse evangeliske Fyrster, døde Luther. Thi da disse samme mansfeldske Grever kort derefter vare i Strid om nogle Metalgruber, saavel indbyrdes som med nogle Dørgere i Eisleben, hvoriblandt vare Luthers Venner og Beslagtede, reiste han baade af Kiærlighed til Eine og af Plikt mod Fyrsterne som havde kaldet ham til Voldgiftsmand, til Eisleben for at bilægge disse Stridigheder, og døde der i dette Forligelsesarinde, efter at han længe havde baaret paa en svag Helbred.

Jeg forbignaaer utallige andre Raad, som han har givet Europas fornemste Mand i de vigtigste Sager. Det er bekendt nok, at de forstandigste Konger og Fyrster i Europa som havde antaget Reformationen, toge deres Tilflugt til ham som til et Orakel, og søgte hans Raad i de vigtigste ikke alene Kirken, men ogsaa Staten be-

*) Sekendorff I. c. p. 5.

***) Sekendorff I. c. p. 9.

*) See Luthers mærkværdige Lebensumstände von F. E. Keil, 3 Th. S. 196.

træffende Anliggender; og med hvilken Værdighed han ytrede sin Mening, vise hans Breve og Skrifter. Hvad Andet skulde han vel have haft denne Ære at takke, end den Tanke han havde opvakt om sin ypperlige Forstand? og denne Tanke, hvorved skulde han have enten opvakt eller næret og bestyrket den, uden ved en udmærket Over-talesse-gave? Nu disse Veltalenhedens Frugter, hvis Virkekreds vel er mere indskrænket, men som dog i sig selv ikke ere ringere, naar vi see paa Menneskehedens fælles Raar, og de uendelige Plager som trykke Livet: Disse, mener jeg, som vise sig i at opreise de Modfaldne og trøste Menneskene i alle Livets Tilfælde: hvor store maa de ikke have været hos den Mand, som Philipus Melancton, selv en af de veltalende Mand, har givet det Vidnesbyrd, at da han paa en Reise var faldet i en svær Sygdom i Weimar af Sindsgrammelse, var han ved Luthers trøsterige Tiltale, som efter Churfyrsten af Saxens Befaling var illet til ham, bleven saa opmuntret og styrket, at han tilskrev hans Hielp ene, at han var bleven raddet af Dødens Strube *).

Den Mand altsaa, som vittetligen har udført saa mangen herlig Daad ved sin Tales Kraft, som har ved sine Præfener udryddet gamle og indgroede religiøse Fordomme; har ved sin Tiltale dampet og bilagt de skrækkeligste Bevægelser; har formaaet Fyrsterne i Statens vigtigste Anliggender til at følge hans Raad; har endelig ved sin Tross og Formaning kaldet Døde tilbage til Livet. — Lad os ikke tage i Betænkning at sætte denne Mand blant Veltalende, om vi end intet skrifte-

Mindesmærke havde, hvoraf vi kunde domme om hans Memme og Talergave. Men see! vi have en Mængde skrevne Mindesmærker, baade af ham og andre, hvoraf sees, at han baade har besiddet de ypperligste Naturgaver, og været oplært i de Konstler og Videnskaber, som den ingenlunde bør være uerfaren i, der vil tragte efter Ros for Veltalenhed. Og dette var det andet af de Stykker jeg fremsatte til at afhandle.

(Slutningen følger).

IV.

Smaa Erindrings-Poster om danske Vers, til en flittig og lærvillig Discipel i Sorø Skole den 29de Mai 1717, fremsendte af J. N. *), som af Hiertet tilønsker hannem Guds Lands daglige Beviisning.

I.

Der som en Discipel, som haver traad sine Væneffoe, og fortiener at sidde enten i den øverste eller næst øverste Klasse i Skolen, kan have nogen Tid tilovers fra det ordinaire Arbeid, som udtræves til at memorere sine præcepta, exercere sig in stylo & carmine latino, og læse auctores latinos, saa kan han meget vel anvende sine ledige Timer paa at læse gode Vers in lingua vulgari, og at stræbe at imitere dem.

*) See Keil l. c. p. 143.

*) Frid. Rosgaard. Vid. Dän. Bibliothek VI Stück p. 545. 546.

2.

Det fornemteste, som Tankerne bør heftes paa, ere *Realia*, *Inventionen* og *Dispositionen*. Næmlig, at man tager ad notam, hvorledes man endeligen skal sige noget som er got og fyndigt; thi ellers er alt det, der skrives, ikke værdt at læse, enten det er in verba eller profa.

3.

For det andet, at *Inventionen* er noget *supra vulgus*; thi ellers kunde man nøies med at sige, hvad man haver at sige, *Stylo soluto*. Men derved dekingveres et *Vers* fra en *Styl*, at dets *inventiones* smage efter *poësin* og *historiam mythicam*.

4.

Derfom *Dispositionen* bør være *juxta regulas artis* i den allerførteste *chria*, eller *oratiuncula*, saa behøves det langt mere in *poësi*. Og er det en af de største Prydelser i et *Vers*, at alt det man vil sige, staaer i en god Orden, saavel hvad de store *Indelinger* angaaer, som hvad de imellem indkommende *similia*, *episodia*, *protopoëia*, og andet sligt betræffer.

5.

Den bedrager sig meget, som vil formene, at han vil antages for *Poet in lingua vulgari*, fordi han kan skrive nogle saa *Linier* paa *Rim*: *Nei*, der hører mere til at danse, end et *Par nette Skoe*; og for at give *Eder* et *Exempel* om mit eget *Moderemaal* (det jeg formoder, at *J* nu er saa magtig udi, som *J* var født i *Noeskilde* og ikke i *Paris*) og om de *Vers*, som paa *Dansk* skrives, da er det i *Sandhed* ingen let *Sag* at skrive et got *dansk Vers*. Saa at *J* suidkommeligen maa troe, at det er dermed som med dem, som arbeide i *Elsbenen*, næmlig at jo glattere *Villedet* er,

jo mere *Flid* har *Mesteren* derpaa anvendt, og jo mere flydende og jævnt et *Vers* falder, jo mere *Umag* har *Poeten* haft, med mindre han er saa lykkelig som *Ovidius*, som kunde sige om sig selv: *Quicquid conabar dicere, versus erat*.

6.

Men omendstønt samme store *Mand* med saadan et *divino ingenio* var begavet, saa tilstaaer han dog, i sine *Epistler*, om jeg mindes ret, til *Tuticanum*, iblandt andre, at han lod sine gode *Benner* see sine *Vers*, førend han lod dem komme ud iblant *Folk* og under *Fremmedes* *Vine*: hvoraf maa sluttes, at han ofte har lagt til, taget fra, og forandret et og andet, inden hans *Vers* ere blevne saa behagelige, som de nu af alle kan læses. Og lige det samme kan jeg forsikre *Eder* om den store *danske Poet* *Unders Bording*, hvis *Lige Danmark* aldrig saae for hans *Tid*, og vel neppeligen skal saae at see efter hannem. Thi jeg haver iblant mine skrevne *Døger* adskillige af den salige *Mands Vers*, skrevne med hans egen Haand, som paa mangfoldige *Steder* ere saa lidt forandrede, at ingen skulde troe det, om han ikke selv saae det, at saadan en stor *Mand* skulde have haft saa megen *Umag* førend hans *Vers* kom i sine rette *klæder*. Men jeg haver befunden mig vel efter den *Resolution*, jeg fattede med at vilde følge den brave *Mands Exempel* (dog ikke anderledes end som der siges af *Virgilio* om den siden *Ascanio*: *Sequiturque patrem non passibus æquis*) i at giøre mig selv *Umag* med at castigere mit eget, og i saa *Maader* betage en fremmed *Læsere* den *Umage* at lasse alt for meget paa mit *Arbeid*, naar jeg selv med al optankelig *Flid*, har heglet det igiennem. Jeg kan og ved *Leilighed* forevise *Eder* et lidet *latinist Vers* af vores ypperlige *Poet*

Olaò Borichio, i hvilket nogle Ord paa fire, andre paa sex og flere Maader ere forandrede, og saa meget i hver Linie udflettet, at man deraf klarlig kan see, hvor omhyggelig han haver været, for at udarbejde sine Vers, og intet lade komme fra sin Haand, uden det som var expolitum & omnibus numeris absolutum.

7.

Og dette maatte være nok sagt om de almindelige Regler, som J altid maa have for Øine; men herforuden kunde jeg vel meddele Eder nogle flere gode Raad, som J med stor Nytte kunde følge, om min Tid vilde tillade mig, at bringe det paa Papiret. Jeg vil dog korteligen antegne nogle af de nødvendige Erindringer, og for Resten henviser Eder til lectionem honorum poematum Bordingii, Kingovii, Gerneri, Urbimontani, Wilhelmi Heltii, Lawrentii Thura, Reenbergii, Magistri Severini Jonæ, Lucoppidani, og andre, og til deres imitationem; og saa lade Gud raade for Resten af Eders Studeringer, tam in hac, quam aliis scientiis, juxta dictum Paulinum: Paulus planter, Apollo vander, men Gud giver Bøsten.

8.

Først og for alle Ting maa J altid udvælge saadan Materie eller subjectum carminis, som kan være Gud eller Menneskene til Ære, og Læseren til nogen Underviisning, Fornøielse eller sømmelig Tidsfordriv; men aldrig at skrive noget, som er satyricum eller obscœnum eller quocunque modo scœpticum, som kan i ringeste Maade hentydes til en andens endog saa det allerringeste Menneskes Beskæmmelse. Thi omendstundt det kunde kildre noget i visse Folks Øren, saa er det dog den farligste Character, et ungt Menneske

kan tillægges, at ansees for en Satyricus; saasom alle arlige Gemytter bære en indvortes Affekt for saadan et Menneske, om de end udvortes vise ham et mildt Ansigt.

9.

For det andet maa J besidde Eder paa at skrive reent dansk, foruden at blande latinske eller franske Ord iblant, hvilken Feil jeg finder at være den eeneste hos en af vores nu levende største Poeter, som vel aldrig lader den Bane, fordi han ikke i sin Ungdom har sat sig det saa fast for, som een af de fornemste Grundvoldstene, hvorpaa en poetisk Bygning skal opføres. Men J maa ikke mindre vogte Eder for gamle ubrugelige danske Ord, som ere vanskelige at forstaae, paa det Eders Vers ikke skal fortiene denne censuram: qui non vult intelligi, debet negligi. Og kan J fornemmeligen i dette Tilfælde efterfølge Bording, og de Psalmer i den ny Psalmebog, som Mester Søren Jonassen har skrevet.

10.

For det tredie maa J udsøge saadanne Ord til at rime med, som ere plane similes quoad sonum & tonum, saaledes at de Ord ere seies imod de Ord lære, bære, skære, men aldrig med de Ord flere, mere ic. Thi det er en almindelig Feil hos de Poeter, som ere indfødde Jyder. Og i hvorvel jeg med allerstørste Respekt bør tale og skrive om vores ypperlige Mand Bording og Reenberg, saa finder man dog i deres Skrifter mange Vers, som ikke rime reent; som leve, kræve; ved, med Led (articulus), Sted (locus), hvilke Exempler ingenlunde ere at følge.

11.

For det fjerde bør og gives noie Agt paa det, som i et latinsk Vers kaldes cæsura, og er det for-

te Ophold, som mærkes ved Oplæsningen, at et Vers er asskaarret paa det rette Sted, og afdeelt i to lige Parter, hvilket i Sandhed er en stor Zirat paa et Vers. Et merkelligt Exempel herpaa kan I finde under Kong Christian den Femtes Billede for i den danske Lovbog, i de sex Linier, som der ere satte af Ringo. Thi det er ustridigt, og om den gode Mand endnu levede, saa torde jeg sige ham det selv, at det tredie, fjerde og siette Vers have en langt bedre cæsura, end det første, andet og femte Vers. Og er der ingen Tvivl paa, at Auctor jo gierne havde forandret sligt, om han enten selv, eller ved andres Erindringer, var bleven det vaer. Jeg burde vel med Villighed undsee mig for at criticere over saadan en berømmelig Mands Arbeid, hvis Fuldkommenhed ingen lettelligen skal kunde opnaae. Dog efterdi dette Papir ikke er frevet for at komme under andres end Eders Øine, vil jeg sige mine ensfoldige Tanker om disse sex Vers, men ikke for videre end hvad cæsura vedkommer:

1. Retfærdighed og hvad, der pryder Kongens Krone.

Det Ord hvad giver ingen behagelig cæsura paa det Sted; foruden at tale om, at det følgende Ord der skulde have det Ord hvad hos sig i det sidste homistichio.

2. Her boer det alt, som paa sin rette
Sæ: Throne,

De hoc versu simile esto iudicium.

3. Mod, Mandom, Ret og Skiel, aar-
vaagen Slid og Ere,

4. Kan alle Konger just af dette Ansigt lære,
I disse to Vers er cæsura ganske god.

5. Døm hele Verden at, Naturen intet
glemte.

Om jeg skulde have ført Pennen, da havde jeg sat:

"Ad Verden domme maa, at Himlen intet glemte."

6. Hos Dydernes Monark, Kong Christian den Femte.

Om dette sidste Vers kan siges med Sandhed, at det er overmaade got.

12.

Endnu er det meget fornødent at see flitteligen hen til den cadence eller det Fald, som i Scansionen eller Pronunciationen forvolder, at et Vers kaldes jeynt og flydende eller uejvnt og kludret, ligesom Konstens Regler ere efterfulgte eller forsømte. Jeg forstaaer hermed ei allene de ordinære Ord, som den hele Context bestaaer af, men fornemmeligen de smaa particular orationis, som ere articuli, pronomina, conjunctiones & adverbia, som i høieste Maader fortienner at sættes paa saadan et Sted, at de i Pronunciationen give saadan et Eftertryk, at Læseren strax kan fornemme, at hans Ugtfomhed paa dennem bør falde. Til et Exempel maatte disse tvende Vers bruges, indtil noget bedre Eder kan forekomme.

At være vel boglært, for hver er Koes og Ere, Endog for Herrer, som Regiments Stave bære. Og er det med Slid gjort saa galt af en fornemme Ven, som kan giøre et ret got Vers, allene til at vise to store errata i de to Ord boglært og Regiments, nemlig at prima syllaba i boglært umueligen kan corripere, og at de to første Stavelses i Regiments ingenlunde kan constituere en jambum. Og altsaa bør Verset forandres, som og er fæet af den samme gode Ven paa denne Maade:

Ein Bog at have lært, er sandelig en Ære,
Saa vel for Badmels Folk, som dem, der
Purpur bære.

Ligeledes maa I selv domme, hvilket af disse to
efterfølgende Vers der er meest forstaaelig:

Det af dig læres maa, som er deri forfaren,
Af dig det læres maa, som deri er forfaren.

Jeg mener, at det sidste er det bedste; thi naar
accentus tonicus lægges paa de to Ord dig og
deri, saa fattes Meningen langt bedre af audi-
torio, naar det læses op med Forstand. — End-
nu fremsattes dette Exempel:

Jeg paa Gud haabe vil og fra ham ei afvige.

Paa Gud jeg haabe vil og ei fra ham afvige.

Af hvilket fornemmes, at der er ingen Smag i
det første Vers, naar accentus falder paa de uret-
te Ord, nemlig paa, fra, isteden for, at de bør
falde paa de Ord Gud, ham. Tvertimod skal
disse samme tvende smaae Particuler paa, fra,
i det efterfølgende Exempel nødvendig have Ac-
centen paa dem:

Jeg tager mig det paa, den Sag mig fra at
lægge.

Thi det skulde ikke saa vel forstaaes, om man vil-
de sætte:

Jeg tager det paa mig, den Sag fra mig at
lægge.

13.

Herved maa jeg og erindre, at det er en
meget slem Bane, som endeel, der dog kan skrive
vel, bruge i deres Vers med Elisioner og sidste
Bogstavs Afknibelse, nemlig naar det er et e, og
at der følger næstefter et Ord, som begynder med
en Vocal. Ex. gr. Jeg ganske afmægtig er: til-
fuld' udrette kan: det vilig' og slette Kald: at dom-
m' om andre Folk ic. Thi ligesom ingen nødes

til at skrive paa Vers, saa bør Verset heller ikke
nøde nogen til at udelade de Bogstaver, som ret-
teligen høre til Ordet. Og er det langt fornustig-
gere giort, at man forandrer Expressionerne, end
at man ved slige Elisioner røber sin egen Fattig-
dom: hvilken ingen med Villighed kan klage over
i det danske Sprog, i Henseende til Mængde af
adskillige gode og forstaaelige Talemaader, naar
han vil drifte sine Gryn og hegle sin Hør, jeg me-
ner, naar han vil ad imitationem Latinorum,
og efter de Regler, som gives i de Bøger de co-
pia verborum, vende op og ned paa sit Vers, tage
bag og sætte for, og forandre et og andet per ca-
sas & numeros, per varia diversi generis no-
mina, per tempora & modos og efter adskillige
andre oratoriarum artis præcepta.

14.

Aligemaade maa den, der vil skrive et beha-
geligt Vers, stedse vogte sig for det, som i Græ-
cken kaldes *κακοφωνία*, hvilken paa adskillige Maa-
der i et dansk Vers kan indløbe: 1) at alle Orde-
ne begynde eller endes med det samme Bogstav;
2) at de Ord, som staae næst ved hinanden, paa
en vis Maade rimer og er ligelydende. Ex. gr. hvad
Badmel — være værre — er erhvervet — sine Pile
file — en meget bange Fange; hvorfra dog exci-
peres de Tilfælde, naar et vist genus carminis
det udkræver; thi udi dette Par Vers:

Den Qvide, vi lide i Jorderlgs Dal,

En Ære skal være i Himmelens Sal,

bør de tvende Ord i Begyndelsen af Verset rime
sig, fordi genus carminis fører sligt med sig; 3)
naar det eene Ord endes med den samme Stavelse
eller med samme diphthongo, som det følgende
begynder med. Ex. gr. Saa aabner Himlen nu
— da daler Solen vel, naar Aaestens Regn

nedregner; 4) naar en fremmed ugunstig Læsere enten per elisionem af det sidste Bogstav, eller per tmesin, med at samle det eene Ords sidste Bogstav med næstfølgende Ord, kan extorquere en sensum impurum vel obscoenum. Og maa jeg ved denne Leilighed give Eder at betænke, om det ikke er bedre selv at revse sine Børn, imedens de endnu ere intra privatos parietes, end at lade dem udstaae Fremmedes Spot og Forhaanelse, naar deres onde Optugtelse og uanstændige Noder in publico kommer for Lyset: Ved Børnene forstaaer jeg mine Vers; ved Optugtelsen seer jeg hen til en flittig Correction, førend jeg publicerer dem, paa det jeg ikke skal trænge til Læserens Darmhiertighed.

15.

Jeg skulde vel og raade Eder fra at smilde nye Ord, eller at gjøre nye composita og decomposita, som i adskillige Tilfælde af een og anden er bleven forsøgt med temmelig god Lykke (allerhelst efterdi det danske Sprog til siige Ordssamlinger fremfor mangfoldige andre Sprog er meget beqvemt, og derudi haver en stor Overensstemmelse med det berømmelige græske Sprog). Men naar jeg her oven for i den gde Artikul haver raadet Eder til at skrive reen Dansk, saa vil jeg dermed have Eder advaret, at vogte Eder for disse amalgamata, og bede Eder at bruge lutter simplices species, indtil J haver opnaaet Eders 25 Aar; da J selv skal dømme, om Kinao med sine compositis har fortient en deiligere lauream Apollineam, end Bording med sin jevne danske Stil.

16.

Førend jeg slutter, maa jeg usorbignælsigen melde noget om de Pletter, som adskillige,

endog af vore flere Poeter, selv stænke paa deres Skrifter, i det de med alt for stor Frihed sætte deres Ord paa Skræver, og enten for et fattigt Rims Skyld, eller for et nyt og selvbaget Ords Skyld, eller for en høislyvende Tankes Skyld, fremfører saadanne Lignelser og Allegorias, som i Steden for at finde Biesald hos en kiansom Læsere, langt mere fortiene at kaldes acyrologiæ eller catachreses, og at anses paa samme Maade, som de Søesfarende see paa Klipper og Skær, dem de altid ber at vige for, om de ville sig selv vel, og frelse Skib og Gods med deres eget Liv.

Det vilde falde alt for vidtløftigt at forklare, paa hvor mange Maader een og anden have handlet imod denne Regel. Thi jeg vil overlade det til Eder selv, naar judicium med Narene tiltager, at dømme først og fornemmeligen om Eders eget Arbejde, og siden ved Leilighed om andres Skrifter, for at stille Guld fra Kobber og Tin fra Bly. Og imidlertid vil jeg her anføre nogle Exempler af et Skrift, hvis Begyndelse en berømmelig Auctor og lærd Mand for mange Aar siden lod mig see, for at indhente min Betænkning derom, den jeg og med al Oprigtighed meddelte ham *), og han som en fornustig Mand meget vel optog, og derefter uden al Tvivl forandrede de Steder, som det behevede, saa at disse Exempler og mine An-

*) Nogle dubia og Spørgsmaale, som F. N. haver uddraget af Hr. Mag. Jørgen Sorterops vidtløftige poetiske Skrift om Kong Christian den Femtes Liv og Levnet, og til Auctor selv, til nærmere Eftertanke, tilligemed Skriftet selv, fremsendt. — Ovmeldte Sorterops Skrift er aldrig blevet trykt, ei heller har jeg seet det i Mr. Dog er der vel nogen, som har det, (Langebeck).

tegnelser kunde ikke mere præjudicere samme Skrift, naar det engang udkommer, end de Pletter, som kunde have været paa en Contrafeirs Dug, førend Skilderiet blev færdigt.

17.

De belovede Exempler med hosfalede Antegnelser og Erindringer ere disse efterfølgende:

1. "Den er en Marmor, som af intet Mudder veed".

Jeg veed vel, at Mudder kaldes blød Grund i Jorden, fornemmeligen i en Dam; men om den findes i Steen eller Træ, hoc erit demonstrandum.

2. "Thi Pennens Grene skal som rene Tunger være,

Der med den mørke Saft maa jage Mørket veed".

Denne Lignelse forstaaer jeg ikke, hverken hvad der betydes ved Pennens Grene, ei heller hvad Lighed der er imellem rene Tunger og en Pen, som er besmurt med Blak; item, hvorledes Tunger siges at jage Mørket veed.

3. "Maa Villens Kiærne = Væld denne give Smag og Klem".

Jeg satte: Saft og Klem, eller Synd og Klem. Thi i det næstforegaaende Vers har vi verbum smage. Derforuden synes mig, at der staaer Kiærne = Væld. Er det saa, da vilde jeg, at vi fik et andet Ord i dets Sted, paa det Scoptici ikke skulde raillere, og i en Hast lase Kiærne = Mælk, helst naar de ikke vilde taale den Composition af Træ og Vand: Kiærner og Kildevæld.

4. "Her sees den Darselseng, hvor Magtens hoie Ceder,

Og Erens Palme = Mai sig om hinanden snøer".

Magten og Eren conjungunter in Epilogo orationis dominicæ, adeoque vellem harum vocum alteram mutare, ne qua jocandi ansa malevolis daretur. For Resten saa veed jeg ikke, hvorledes Magten og Eren snøer sig i denne Darselseng, eller hvad derved forstaaes; naar Darselsengen nævnes, saa er Dronningen deri. Skal her tales om Darnet, saa saer vi at blive ved Buggen.

5. "Hvis Maling er endnu i alles Munde varm".

Man pleier ikke at varme Farver hos Maleren, ei heller at tage dem i Munden; allermindst hos Farverne; thi da brændte man sig til Skamme.

6. Naar Auctor siger, at Mindetegnenes Erstraaler skulde flette sig i hinanden, og samle sig, for at tage Prindsen i Arm; da bør han ønske sig benignum lectorem. Thi om end Mindetegnene kunde have Erstraaler, saa har dog Erstraalerne ingen Arme; ei heller kunde Straaler siges at flette sig i hinanden; thi sliq expression er contra principia physica.

7. "En Arving til en dobbelt Krone = Løn". Løn siges det, som nogen tiener for; men det, han arver, det haver han ikke tient eller gjort noget for. Dernæst synes mig, at det Ord: Krone = Løn er et nyt compositum, som vel ikke af alle skal vorde imodtaget, og det fordi det Ord Krone hverken er adjectivum eller verbale, som dog det Ord burde være, som skulde soies til Løn, som: Arbeids = Løn, det er Løn for den, som haver arbeidet; Terfær = Løn, er Løn for den, som haver terfær; men Krone = Løn kan ikke efter mine ringe Tanker siges saa vel som de andre to.

8. "En Erklighedens Barm skal rede deres Mad".

Mig synes ikke, at et Menneskes Barm kan rede Mad, ei heller, at man kan rede Mad i eens Barm.

9. "Og Lastens Torne. Dig er Dyde. Vertens Brud".

Jeg seer ikke, qvo sensu dette siges, om ellers Brud skal betyde sponsam. Skulde det imod Forhaabning betyde Afbrydelse eller Afbræk, da kiender jeg ikke det Ord.

10. "Hvis den ei pustes op af Lærdoms Pusterør".

Om det var mig, da vilde jeg nødig i saadant et magtpaaliggende Skrift bruge denne exprossion. Men ubi et lystigt Vers, der torde jeg vel vove, at ligne Lærdommen ved en Pustere, og slittig Øvelse ved en Hammer.

11. "Hvor var en Perleskat, der laae i Prindsens Liv".

Jeg vilde hellere indquartere Dyden i Hjertet og i Sindet, end i Livet, hvilket hos de Tydske er det samme som Magen.

12. — — — "At han med sine Hænder Til Lærdoms Kongemaal har kundet lede ham.

1) Erindres, at det synes en sær Maade at tale paa: at lede En til Lærdom med sine Hænder; thi Hænderne giøre ikke saa meget dertil, som Underviisningen selv.

2) Fatter jeg ikke vel, hvad Auctor mener med Lærdoms Kongemaal, saasom det Ord Kongemaal aldrig er kommet mig for hos nogen Skribent.

3) Falder det ingenlunde vel, at ende et Vers, ja saa got som slutte en heel Mening, med disse Ord: har kundet lede ham.

18.

Jkk heller kan jeg undlade med et eeneste Ord at straaede Eder fra det, som kaldes unyttige parenteser, og paa dansk fortiener det Navn Gyldeskalk. Thi ligesom en forstandig Bygmester ikke taaler, at hans Muurmester lægger Kalk paa de Steder, hvor Steen kan saae Rum, og i saa Maader opfører en falsk i Stedet for en trofast Bygning; saa er det og ubehageligt for en Kiensom Læsere, at finde for sig nu halve, nu hele Vers, som alleneste for et Nims Skyld, eller for at fylde Linien, indslikkes, og ikke siger det ringeste, som kunde synes af nogen Vigtighed. Her paa vil jeg ingen Exempler anføre; thi de ere desværre alt for meget i Brug hos dem, som lade deres Skrifter komme sig for hastig fra Haande.

19.

Endelig er og fornøden at vide, at man altid bør inddele og aspasse alt det man vil fremføre, saaledes, at man aldrig lader den eene Strophe løbe over i den følgende, ligesom Hestprangere koble een Hest ved Rumpen af den anden; men man bør langt hellere efterfølge Apothekerens Exempler, som deler et Pulver i 3 a 4 Papirer, som hver indeholder lige meget. Og paa samme Maade (for at give et Exempel om Alexandriniske Vers) bør enhver Strophe, som bestaaer af 4 Linier, være saaledes affaaeret, at den enten bestaaer af en fuldkommen Periode, og endes med Punctum eller Colon; eller og at Meningen er saa vidt udført, at den kan sluttet med et Semicolon; eller og, isald at Materien er inddeelt i lutter smaae Propositioner, som en Apothekers Piller, da dog at samle Tankerne saaledes, at de Ord, som samme Mening bør forklare, ikke springer over fra den eene Strophe ind i den

anden, men paa en vis Maade ere fuldkommelig
gen udførte og til Ende bragte, førend en ny
Strophe begynder.

20.

Hvad videre kunde være at erindre, vil jeg
for spare til en anden Gang, og alleneffe til Slut-
ning give Eder dette Raad, at I udvælger det,
som got er, til at læse i, og om mueligt, skriver
det ofte af, ligesom der fortælles om Demosthene,
at han otte Gange copierede Thucydidis Histo-
riam, for at lære hans Maade at skrive paa, hvil-
ket og Buchananus med Livio skal have practiseret;
og at I omsider selv sætter Pennen til Papiret,
for at prøve Eders egen Styrke: nam fabrican-
do fabri sumus.

21.

Jeg vil ønske, at den alsmægtige Gud med
sin Hellig Aands Raade altid vil regiere Eder,
og føre Eder fra en Dyd til den anden, at I dag-
lig maa tiltage i Guds frygt, Visdom og Lærdom,
og med Arvaagenhed, Lydighed, Trofast og usor-
troden Flittighed fortjene alle ærlige Folks Yndest
og Venfkab. Jeg forbliver

Eders meget velvillige

F. K.

Kjøbenhavn,

d. 29de Mai 1717.

V.

Homers Fortienester; Skildrede af den ung:
Anacharsis.

Introduction au Voyage du jeune Ana-
charsis en Grece. S. 61-66. Edit. de
Herve 8. *)

Efterlægten, som ikke kan maale Kongers og
Heltens Værd efter deres Handlinger, troer at høre
langt fra den Stoi, de have giort i Verden, og
forkynder den med mere Stoi: til de følgende Aarhun-
drede. Men en Skribents Anseelse, hvis Skrif-
ter ere til, sammenlignes i hver Generation, i
hvert Øieblik, med de Adkomster, som have grun-
det den, og hans Værd bør være Resultatet af de
fordeelagtige Domme, som Tiderne efterhaanden
falde over ham. Homers er bleven desto større,
jo bedre man har kiendt hans Verker, og jo mere
man har været i Stand til at sætte Priis paa dem.
Grækerne have aldrig været saa oplyste, som de
ere nu omstunder **); aldrig deres Agtelse for
ham været saa dyb: hans Navn er i alle Muns-
de, og hans Billede for Alles Øine; mange Byer
have stridt med hinanden om, hvo der har bragt
ham til Verden; andre have helliget ham Templer;
Argiverne, som paakaldte ham i deres hellige Fe-
ste, sende hvert Aar til Øen Chio et Offer til

*) Endog efter alt det, som er sagt til Homers Ros af Andre, vil man finde en Originalitet i
diffe Tanker, som forraader egen dyb Følelse af Homers Fortienester, og kunde ikkun avles i et
med Homer homogenisk Genie. Men da det er mere Vink, end udførte Træk, saa vil nok
ogsaa meget være dunkelt, eller ikkun halv lyst for dem der ikke saaledes have studeret sig ind
i Homer, som Barthelemy. Mig i det mindste, maa jeg bekiende, ere adskillige saadanne Ste-
der mædre, hvori jeg seer mere Skint, end Lys. Udgiv.

***) Skytheren Anacharsis antages at være kommen til Grækenland i Midten af 4de Aarh. før Christi
Fødsel, nogle Aar før Alexander den Stores Fødsel.

hans Ære. Hans Vers gienlyde i hele Grækenland, og ere de glimrenste Festers Prydsel. Der er det, at Ungdommen henter sin første Undervisning, at Æschylus, Sophokles, Archilok, Herodot, Demosthen, Plato og de bedste Skribenter have oft den største Deel af de Skionheder, som de have udsaaet i deres Skrifter, at Billedhuggeren Phidias, og Maleren Euphronor, have lært værdigen at forestille Gudernes Herre.

Hvo er da denne Mand, som holder for Lovgiverne politiske Lektioner, som lærer Philosopher, og Historiker, Konsten at skrive, Poeter og Talerere Konsten at være; som lader alle Talenter opspire, og hvis Overlegenhed er saa aldeles vedkiendt, at man er ikke mere nidkær over ham, end over Solen som lyser for os.

Jeg veed, at Homer var i Særdeleshed interessere sit Folk. Grækenlands fornemste Huse troe i hans Verker at opdage deres oprindelige Herligheder, og de forskiellige Stander deres Storbheds Epoke. Ofte har endog hans Vidnesbyrd været nok til at bestemme to Naboefolks gamle Grændser. Men denne Fortieneste, som han har kundet have tilfældes med mange nu omstunder forglemte Skribenter, kunde ikke frembringe den Enthusiasmus, som hans Poetier opvække; og der maatte langt andre Drivehiul til at erholde Kandens Herredømme hos Grækerne.

Jeg er kun en Schyde, og Harmonien i Homers Vers, denne Harmonie, som fortryller Grækerne, undgaar ofte mine alt for grove Organer. Men jeg er ikke længer Herre over min Beundring, naar jeg seer ham hæve sig og, saa at sige, svæve over Universum; kastende fra alle Sider sine tuende Vilk, samlende den Jld og de Farver, hvormed Gienstandene gnistre ved hans

Beskuelse; lovbende det menneskelige Hjertes Bugter, bivaanende Gudernes Naad; og i en Hast rig af sine Opdagelser, drucken af Naturens Skionheder, og da han ikke længer kan udholde den Brand, der fortærer ham, udbrede den med Yppighed i sine Malerier og Udtryk, sætte Himlen i Etrid med Jorden, og Passionerne med dem selv indbydes, blande os ved disse Træk af Lys, som ikkun tilhøre Geniet, drage os ved disse sentimentelle Indfald, som ere det sande Sublime, og stedse lade i vor Sjæl et dybt Indtryk, som synes at udvide og forstørre den. Thi hvad som fornemmelig udmærker Homer, er, at han giver Alting Liv, og uophørlig indgyder os de Bevægelser, som ryste ham; at han underordner Hovedpassionen alt, følger den i dens Fremfusenheder, i dens Afvigelser, i dens Inconsequenser; at han bærer den lige til Skyerne, og lader den falde, naar det skal være, ved Følelsens og Kraftens Styrke, ligesom Ætna's Lue, den Binden driver tilbage i den dybe Afgrund; at han har gjort sig til Mester af store Characterer; at han saa forskielligen har tegnet sine Personers Magt og Mod og andre Egenskaber, ikke ved kolde og klodsomme Beskrivelser, men ved henrivende og kraftige Penselstrøg, eller ved nye og næsten paa Slump i hans Verker henpredte Opdigtelser.

Jeg stiger med ham i Himlens. Jeg kiender Venus heel igien paa dette Velte, hvorfra smutte uophørlig Rikærligheds Junker, utaalmodige Langeseler, forferende Indigheder og uudsigelige Behageligheder i Tale og Dine: jeg kiender Pallas og hendes Kaserier igien paa denne Ægide, hvorpaa ere ophængte Skræk, Usamdrægtighed, Woldsomhed og den skrækkelige Gorgons forfærdelige Hov. Jupiter og Neptun ere de mægtigste blande

Guderne. Men Neptun behøver en Tresfork for at bevæge Jorden; Jupiter et Blink med Diet for at ryste Olympen. Jeg stiger ned paa Jorden. Achilles, Ujar og Diomedes ere de skæfeligste blandt Grækerne; men Diomedes gaaer tilbage ved at see den trojanske Hær; Ujar viger ikke, førend han adskillige Gange har drevet den paa Flugten; Achilles viser sig, og den forsvinder.

Disse Forskielligheder ere ikke samlede paa eet Sted i Grækernes hellige Bøger; thi saaledes kan man kalde Iliaden og Odysseen. Poeten havde med Overlæg opstillet sine Modeller; han afføndrede derfra efter Behov de Nuanser, som tiente til at adskille dem, og havde dem paa rede Haand, endog naar han gav sine Characterer siebliklige Variationer; thi virkelig er det Konsten allene, som faaer Charactererne en stadig Eenhed, og Naturen frembringer ikke nogen, der aldrig skulde fornegte sig i Livets forskiellige Omstændigheder.

Plato sandt ikke Værdighed nok i Achill's eller Priam's Sorg, naar den første vælter sig i Støvet efter Patroclus' Død, naar den anden vover et ydmygende Skridt, for at faae sin Søns døde Krop tilbage. — Men hvilken underlig Værdighed den, der vælter Følelsen! Jeg for min Deel roser Homer, fordi han, ligesom Naturen, har sat Svaghed ved Siden af Styrke, og Afgrund ved Siden af Hæihed. Jeg roser ham endnu mere, fordi han har viist mig den beste Fader i den mægtigste Konge, og den sømteste Ven i den hidsigste Helt.

Jeg har seet laste de fornærmelige Samtaler, som Digteren lader sine Helte føre, være sig i deres Forsamlinger, eller midt under deres Fægtninger. Da jeg har kastet Pinene paa Værn, som nærmere sig mere til Naturen end vi, paa Ps-

belen, som er stedse Værn, paa de Vilbe som ere stedse Pøbel, har jeg lagt Mærke til, at Vreden hos dem alle, førend den udtrykker sig ved Virkninger, melder sig ved Pral, ved Haan og Fornærmelse.

Jeg har seet Homer laste, for at have malet de Eiders Sæder, som vare for ham, i deres Simpelted. Jeg har leet af Kritiken, og taugt stille.

Men naar man gjør ham en Forbrydelse af, at han har nedværdiget Guderne, saa lader jeg mig nøie med at berette, hvad Svar jeg engang fik af en oplyst Athentenser. Homer, sagde han mig, følgende sin Tids poetiske System, havde laant Guderne vore Svagheder; Aristophanes har siden opsørt dem paa Skuepladsen, og vore Forsædre have bifaldet denne Licens; de allerældste Theologer have sagt, at Mennesker og Guder havde fælles Oprindelse, og Pindar har, næsten i vore Dage fort samme Sprog. Man har saaledes aldrig tænkt, at disse Guder kunne fylde den Idee vi have om Guddommen, og virkelig, den sande Philosophie antager over dem et høiøste Væsen, som har betroet dem sin Magt. Oplyste Folk tilbede det i Løndom, andre vende sig med deres Løfter og undertiden med deres Klager til dem som forestille det; og den største Deel af Poeterne ere som Kongen af Persiens Undersaatter, der nedkaste sig for deres Suveran, men holde ilde Huus med hans Ministre.

Lad dem som kunne modstaae Homers Skandheder, opholde sig, saa længe de vil, ved hans Feil. Thi hvorfor dølg det? han hviler ofte, og undertiden sover han. Men hans Hvile er som Ornens, der, efter at have i Luften giennemstret sine uhyre Domæner, falder, overvældet af

Fræthed, ned paa et heit Bierg; og hans Sevnligner Jupiters, der, som Homer selv siger, kaster sin Tordenkile, i det han vaagner.

Naar man vil bedømme Homer, ikke efter lærd Undersøgelse, men efter Følelse, ikke efter ofte vilkaarlige Regler, men efter Naturens uforanderlige Love, saa vil man uden tvivl overbevise sig om, at han fortjener den Rang, som Grækerne have givet ham, og at han var den fornemste Prydelse i de Aarthundrede, hvis Historie jeg giver i Kortbed.

VI.

Theologisk Embeds - Examen i April 1800.

Den 28de April.

Janus Hynning, født i Trondhiems Stift 1778. Laudab.

Canutus Crongaard, født i Hertugdømmet Slesvig 1775. Laudab.

Georgius Keingaard, født i Landsbyen Sønder-Jernløse i Siælland 1776. Haud illaud.

Den 29de April.

Petrus Raæ, født i Nathuus Stift 1774. Laudabilis.

Den 1ste Mai.

Thomas Schart Rørdam, født paa Øen St. Thomas i Vestindien 1776. Laudab.

Carolus Coch Calmeyer, født i Christiania Stift 1774. Haud illaud.

Joannes Theilgaard, født i Odense 1775. Non contemn.

Den 2den Mai.

Fridericus Schiønning, født i Bordingborg 1778. Laudab.

Joannes Bogelius Steenstrup, født i Aalborg Stift 1777. Haud illaud.

Den 5te Mai.

Tycho Fuhr, født i Kiebenhavn 1779. Laudab.

Hermannus Dwerhagen, født i Bergen 1777. Haud illaud.

Christophorus Nees, født i Odense 1779. Haud illaud.

Den 6te Mai.

Eccard Christophorus Broager, født i Lolland 1775. Laudab.

Janus Antonius Hiorth, født paa Børringholm 1778. Non contemn.

Den 8de Mai.

Joannes Ernestus Wellhøwen, født i Bergen 1775. Haud illaud.

Christiernus Brun, født i Bergen 1778. Haud illaud.

Carolus Ulricus Amundin, født i Svallerup i Siælland 1772. Haud illaud.

Den 12te Mai.

Nicolaus Christianus Bang Grundtvig, født i Udbye i Siælland 1777. Haud illaud.

Georgius Castanus Hegelund, født i Eobing 1775. Non contemn.

In fidem protocoll.

N. J. Brücker.

VII.

April Quartals juridiske Examen.

Theoretisk Prøve.

Latinsk den 16de April.

Wilchen Hornemann, Haud illaud.

Johan Christian Dræbye, Laudab.

Dansk den 22de April.

Johan Mandulf. Beqvem.

Ole Kragh Schou. Ei Ubeqvem.

Peter Kastrop. Beqvem.

Jens Dorph. Beqvem.

Den 23de April.

Hans Welner Koesoed. Beqvem.

Peter Frasted. Beqvem.

Laurits Franckiar. Beqvem.

Den 25de April.

Friderich Ludvig Harthausen. Beqvem.

Aron Arctander. Beqvem.

Hans Christian Bang. Ei Ubeqvem.

Laurits Jespersen. Beqvem.

Praktisk Prøve.

Der 2den Mai.

Johan Diderich Brinch Seidelin. Laudab.

Peter Grove Beyer. Laudab.

Ludvig Holberg Schwarzen. Laudab.

Peter Georg Jørgensen. Laudab.

Søren Theil. Vel.

Lars Toft. Temmelig Vel.

Niels Henrik Bøch. Temmelig Vel.

Niels Steenstrup. Vel.

Hans Christian Bang. Temmelig Vel.

Laurits Jespersen. Vel.

Den 5te Mai.

Peter Alberg. Laudab.

Lorents Selmer. Laudab.

Johan Mandulf. Vel.

Ole Krag Schou. Vel.

Peter Kastrop. Vel.

Jens Dorph. Vel.

Hans Welner Koesoed. Vel.

Peter Frasted. Vel.

Laurits Franckiar. Vel.

Friderich Ludvig Harthausen. Temmelig Vel.

Aron Arctander. Vel.

VIII.

Vigtige danske Skrifter.

Jesu Moral, samlet, ordnet, oversat og oplyst af Andreas Gamborg, Professor i Filosofien og Medlem af det Kongelige danske Videnskabselskab. Kjøbenhavn hos E. M. Cohen, 1799.

At en Mand af Hr. Professor Gamborgs filosofiske Aands vending, som tillige i sin Ungdom har gjort Bibelens Studium og Eregetik til sin Yndlingsvidenskab, kunde, efter det meget smukke som er skrevet over Jesu Moral, baade ude og hjemme, endnu finde Stof nok til et interessant Skrift over samme Materie, finder jeg ikke forunderligt. Men det forundrer mig, hvorledes Hr. Forf. i Indledningen S. IV har kunnet sige: "at ingen indtil denne Time har udbraget Jesu Moral af de fire Evangelister og fremstillet den saaledes som den der virkelig findes". Skulde han ikke vide, at Hr. Confessionarius Dr. Bastholm for to Aar siden har udgivet alle Jesu Taler med alle nødvendige Oplysninger; blandt hvilke den anden Afdeling just indeholder alle Jesu moralske Taler, ordnede efter Materierne — og det siger Forf. ingen har gjort. — Ligesaa uøstretteligt er hvad han samme Steds S. VIII siger: "det er Skade, at Evangelisterne ikke saa meget have optegnet egentlige Stykker af Jesu Moral, som leveret Efterretninger om hans Liv og Mirakler". — Havde han kun efterseet Indholdet, som Dr. Bastholm har sat foran Jesu Taler, saa vilde han have sun-

det, at Evangelisterne have optegnet 32 moralfke Tanker og ifkun faa flere af de andre.

Fors. taler bestandig om Mose Moral, og vil endog, at der efter Mose Lov ere dem paalagte borgerlige Straffe, som ikke elske Gud og Nasten ibid. S. X. Hvorledes en Lovgiver kan bestraffe Mangel af Følelse, indseer jeg ikke, og det har aldrig været Mose Hensigt at ville skrive en Moral, men borgerlige Love, blandt hvilke vel en Moralsentents — pions sielden — kan være intleben.

Ibid. S. XIII. Jøderne, siger han, havde ingen Forestillinger om Sielens Uadørlighed — og dog havde de meget sørgelige Begreber om de Dødes Forsatning i det underjordiske Rige. Hvorledes hanger dette sammen?

Ibid. S. XVI. De nyere Filosofer, siger han, forudskikke i deres Moralsystemer en almindelig Grundsætning. — Ja! kun Skade, at de ikke kunne blive enige om den.

Ibid. S. XXII. Hvorfra Fors. har den Efterretning, at Epikur og Zeno have bragt Moralen i et ordentlig System, veed jeg ei — ikke engang den lærde Stoiker Seneca har gjort det.

Dette lidet af Indledningen maa være nok. Nu til Bogen selv, hvoraf jeg dog ifkun vil forelægge enkelte Ertrakter:

S. 4. Mathai 16, 26 "hvad gavner det et Menneske om han vandt den ganske Verden, men tager Skade paa sin Siel". Det havde nok været at ønske, at Hr. Prof. havde gjort Rede for denne Oversættelse. Thi de nyere Oversættere, der iblandt vores Baskholm, give dette Sted en ganske anden Mening, nemlig: hvad gavner det et Menneske — — — — — naar han satte sit Liv til; og er denne Oversættelse den vigtige; saa er Stedet her urigtig anvendt. Det samme gielder

om Mathai 25, 14-30 som handler om noget ganske andet, og henhører ikke til det Sted, hvor Fors. har anført det.

S. 21. læser Fors., at Mennesket da kun er lastværdig og straffkyldig i Henseende til sin Eiendom, naar han ved uretsfærdige Midler søger at tilfredsstille sin Lyst til Eiendom, naar han berøver og bestjæler andre, eller paa nogen svigagtig Maade søger at tilvænde sig andres Eiendom". — Altsaa er den rige Snier, der kan, men ikke vil tiene andre med sin Overflødighed, ulastværdig, naar han kun sammenstraber, uden at bedrage nogen!

S. 22. "Noget uretsfærdigt Mittel maa Mennesket ikke benytte sig af, selv om det var for derved i Hungersnød at redde sit Liv o. s. v. Her taler den overspændte Kantianer, som paa flere Steder; hvor kunde ellers nogen retskaffen Mand holde det ulovligt, i Hungersnød, naar intet andet Mittel var muligt, for at redde sine Børns Liv, at fratage den Rige et overflødig Brød, naar han forgiæves havde bedet ham derom. I det derpaa følgende Resonnement om Sierrighed synes Fors. at sammenblande Sierrighed og Snieragtighed. Snieren giver Penge til sit sidste Maal; den Sierrige kan betragte sin Formue som Mittel, hvorpaa man har mange Exempler i Livet; han samler for at tilfredsstille sin Stolthed eller Forsængelighed, og er ofte ødsel, naar hans Die med uden det, ikke kan opnaaes.

S. 34. selg. I det meste som her forekommer er mere Deklamation end filosofisk Skarphed. Ingen Forskiel gjort imellem ævelær og ærgjerrig, imellem indvortes og udvortes Ære, indvortes og udvortes Ægtelse. At det ikke skulde være Pligt, ved sande Fortjenester at trægte efter

sand Ere, da den er Middel til mangfoldig andet Gode i Livet, er ikke let at begribe. Fordi alle ikke naae dette Maal, bliver det ikke mindre Pligt at tragte derefter; ligesom det, efter Fors. Mening, er Pligt at tragte efter Formue, skøndt alle ikke naae Hensigten: det ene synes dog at være som det andet. Her forekommer atter den overspændte Filosof.

S. 40. 3 Anledning af Kastrering maa jeg anmærke, at jeg ikke veed noget Exempel i Historien, i det mindste kan jeg i dette Niblik ikke erindre mig noget Exempel, at det har været Skik at kastrere sig i religiøs Hensigt, uden i Kristenheden, altsaa efter Christi Tid; følgelig har Kristus ikke kundet sigte hertil. — At Kastrering ikke nytter til Sengen, deri er jeg heller ikke enig med Fors. Stemmen bliver derved finere, tillige stærkere, og vedligeholder sig, da derimod hos ukastrede Mandfolk Stemmen gaaer med Aarene over fra Diskant til Tenor. For at kunne undvære Fruentimmernes Diskantstemme i aandelige Konserter, synes det, at Katolikkerne have indført dette Barbari.

S. 42. At den der tilfredsstiller Forplantelsesdriften uden for ordentlig Ægteskab, er at ansee for sit Afkoms Morder, er vel ikke Regel uden Undtagelse: kan han eller hun uden for ordentlig Ægteskab ikke ligesaavel, som i samme, sørge for sit Afkoms Underholdning og Opdragelse?

S. 45. Naar jeg undtager det første Citat Mathaf 7-12, saa høre de andre tvende aldeles ikke til dette Kapitel, eller til den Pligt at være retfærdig. — Mathwi 23-13 følg. handler om Hykleri, om udvortes gudstjenstlige Handlingers lidet Værd, naar de ikke ere forenede med Hjertets Renhed. Naar Fors. havde raadført sig med

de bedste Interpreter, selv af vore egne Landsmand, skulle han ikke have skrevet hvad her læses. — Det tredje Sted Math. 5, 20-22 passer ligesaa lidet her, *δυναμωυ*, i Christi Sprog bemærker aldrig den Retfærdighed som Fors. taler om. Dette Ord betyder sanctitas, integritas vitæ. Kristus viser her og i det følgende, at for at fortjene Navn af dydig, retskaffen, sodres mere, end hvad Farisæerne sodrede, mere end at afholde sig, efter Mose Lov, fra visse udvortes onde Handlinger, sodres indvortes Forbedring i Hjertet.

S. 60 følg. Om Sandruehedsplicht: et Stykke, i mine Dine fuldt af Sofisteri, og i det borgerlige Liv ubrugbart, om ikke skadeligt. "At fordre Sandhed, siger Fors., er Menneskets uafhængelige Rettighed, at negte ham den, er Uretfærdighed". At giøre til uafhængelig Rettighed at sodre Sandhed, er jo at antage som afgjort det som skulde bevises. — "Lad os f. Er. (bliver han ved) sætte at et Menneske, der med en blottet Kaarde forfølger en anden, spørger mig hvor den Flygtende løb hen? Af Frygt at den Flygtende skal blive dræbt, og den Forfølgende begaae et Mord, skal jeg her efter Eudæmonisternes Paastand sige Usandhed; sige, den Flygtende løb Øster, naar han virkelig løb Vester. Men jeg spørger enhver, om jeg dog ikke er en Bedrager i det samme Niblik, jeg siger Usandheden. Den Forfølgende forlangte upaatvilelig Sandhed af mig, da han spurgte mig, hvor den Flygtende løb hen, og jeg, da jeg svarede ham i Alvorlighed, lovede siltien- de at sige ham Sandheden, og bedrog ham alligevel med mit usandsfærdige Udsagn". Er dette ikke et Sofisme, saa kiender jeg intet. Efter dette Resonnement bliver vor Anna Colbiørnsen, med alle Wallings Lovtaler, al Maler Povelsens Bes

stræbelse for at forevige hende ved et Kobber, en Bedragerke. — Ja! hvad skal man tænke, naar Hr. G. for at forsvare sin Sætning, at jeg bør sige Morderen Sandhed, som med Kaarden i Haanden forfølger sit Dytte, gaaer endog saavidt, at han S. 67 udraaber: "hvor mangt et Mord traf maasse den Dræbte just paa den beleiligste Tid"? Naar, maatte jeg spørge, er det den beleiligste Tid at dræbes? Maasse naar den Dræbte er mest beredt til at gaae ind i Evigheden? som man fortæller om en af vore berømte Læger, der for nogle Aar siden skal have opgivet sin Patients Cur, fordi han saae ham saa vel beredt til Døden, og befrygtede at dette gode Øieblik kunde gaae over. Men saadant Sværmeri er uverdigt for en Filosof, og kan aldeles ikke tænkes om Hr. G. Alligevel suskede jeg dette Sted ude af Bogen; thi det kan forsøre.

S. 81. Den Skik i Orienten som Fors. taler om i Noten, er ikke vel anvendt. Kristus taler ikke om de Fattiges, men de Riges Valsnering. Chardin fortæller, at det endnu er Skik i Persien, at de som vil giøre Dram med deres Amlisser, lade Fattige sammenkalde ved blæsende Instrumenter.

S. 85. I Slutningen af Stykket om Gavnildhed synes Fors. at glemme, at han er Kantianer, og bliver usformækt Eudæmonist. "Det er sødere, siger han, i Enrum at tørre Taaren af den Ulykkelige's Pje, end taffes i Nviserne. Hvorfor skulde man og berøve sig selv Gavnildheds naturlige Belønning, ved at lade andre udbøle sine Gaver". Saaledes narver Naturen undertiden Filosofen.

S. 86. Overskriften over dette Kapitel skulde, ifølge de anførte Sprog, heller hede: Lemsældighed i at bedømme Andre.

S. 93 folg. Om Ægtefolks Pligter; indeholder adskillige gode Bemærkninger, men flere kunde man maasse have ønsket.

Fra S. 111 forekommer en af de lærerigste og i mine Tanker bedste Anmærkninger i Bogen. Men til en filosofisk Undersøgelse som bør være kold, synes ikke godt at passe sig det hastige Overspring til den varme Apostrof, med hvilken han tiltaler sin afdøde Fader S. 122. 123.

S. 132 og fl. Anmærkning til Kap. 3 finder jeg meget god og rigtig, skjønt intet mere, end hvad ofte tilforn er sagt af andre.

S. 144. Ved Fors. Anmærkning til Kap. 4. kunde være meget at bemærke. Han mener, der er intet ondt i at angribe andres Troe med Grunde. — Dog vel ikke a la Horrebow. — Han siger, man giver derved andre Anledning til at prøve og undersøge Sandheden — men, hvor mange blandt den store Hob har dertil Evne og Kundskab? — Han troer man derved deforbærer deres Fuldkommenhed. — Ja dersom Letstændighed og Jimoralitet var Fuldkommenhed, og Erfarenhed viser, at dette er den sædvanlige Virkning af vore Liders Pruritus efter at give Oplysning. — Dette hele Stykke trænger til mere Præcision; men den savner jeg næsten allevegne hos ham, og hos en Filosof har man Ret til at kræve den.

S. 159 og fl. Hvad Fors. siger om Edens Misbrug finder jeg meget godt; men at Jesus skulde forbyde Eed i Almindelighed, det troer jeg ikke. Moses havde ikke forbudt Eeder i Almindelighed, men ikkun dem der ikke stode ved Guds Naab. Pharisæerne havde indført andre Eeds ormer, og ansaae det for mindre Synd at sværge falskelig ved dem. Hele Sammenhængen viser, at Kristus egentlig taler herimod.

E. 166 og fl. At Forf. søger at gjøre Bønnen til en skadelig, i det mindste ligegyldig Handling, det kan jeg ikke billige. Af Fornuften kan man vel ikke bevise at Bønnen er Pligt, men af Erfarenhed kan man bevise, at den er nyttig: nyttig til at berolige Sielen i Lidelser, og bevabne den mod Fristelser. Den Vedende tænker sig Guddommen nærværende, og denne nærværende Gudsdom som Fader, som god, viis, mægtig. Denne Tanke udbreder Rolighed over Sielen, og giver Kraft i Fristelsens Time. Om dette nu endog var en Fordom, hvad Nytte gier Forf. da Verden med at berøve Menneskene den? Naar den Syge finder sig vel ved at spise graae Erter, fordi han indbildte sig at de vare Viller, kan man da ikke lade ham beholde sine Erter?

E. 177 og fl. Mod det 4de Kap, nogle Alotria fraregnede, haver jeg intet betydeligt at bemærke.

E. 193 og fl. Beskæftiger Forf. sig med at bevise, eller at ville bevise, at Mennesket er af Naturen god, og ikkun ved Opdragelse og andre Menneskers Omgang bliver ond. — I dette hele Stykke savner jeg en paa Erfaring grundet Filosofi over Menneskenaturen. At sige, Mennesket fødes med Synd, er en Urimelighed; Synd forudsætter fri Villies Brug, og denne forudsætter igien Fornuftens Udvikling. Men et andet er det, om der ikke i Menneskenaturen gives medfødt Disposition, Anlæg til moralsk Fordærvelse, og derpaa er vel ingen Tvivl. Dette Anlæg er grundet i Temperamentet, i Nervernes Spænding, i Blodets Beskaffenhed, i Sandsernes Følelser, kort i den hele Organisation; og da Sandserne nødven-

dig maa udvikles, førend Fornuften, saa er det begribeligt, at de lettelig, endog ved en omhyggelig Opdragelse, kunde saae Overmagten over Fornuften. Bliver denne Opdragelse forsent, og onde Exempler komme til, saa maa denne Overmagt naturligvis blive saa meget stærkere. — Dette er min Troes Bekræftelse, grundet paa Erfaring, og den Kundskab jeg har om Mennesket. De Steder Forf. anfører af Christus, bevise ikke det modsatte, naar man forstaaer dem.

I det øvrige synes Hr. Professorens at have udgivet disse Fragmenter af Jesu moralske Taler, ikke saa meget for at vise sig som Ereget, eller som Filosof, som for at have noget, hvorved han kunde fæste sine egne Ideer, hvoriblandt ere ingen nye, men nogle lange Anmærkninger, der ligne mere Fragmenter af Præfener, end filosofiske Afhandlinger.

Christ. Braunman Tullins udvalgte Digte. Med en Fortale af K. L. Rahbek. Udgiven af H. K. Seidelin. Kiøbenhavn 1799.

Johan Herman Wessels samtlige Skrifter. Første og anden Del. Kiøbenhavn 1799. Trykt paa Abraham Solbins Forlag hos Sebastian Popp.

Jeg skylder Universitets-Journalens Læsere for lange siden Niede for disse vor utrættelige Prof. Rahbeks adopterede Fostere, hvorved han gjør sig ikke mindre fortient af sin fædrene Literatur, end ved sine egne Flids og Bittigheds Produkter. Men denne arbeidsomme Mand burde have sin egen Recensent, som kunde have nok at bestille

med at giøre Publikum opmærksom paa hans Trævelhed, og undskyldes, om han overlod Andres Arbejder til andre Recensenter.

Hvad de anførte danske Digtere angaaer, da behøver deres Minde ikke saa meget for deres egen Skyld at opstrifes, som for de skønne og lærerige Fortællinger og Indledninger, hvormed Udgiveren har beriget dem; og ved disse er det ogsaa alene jeg vil opholde mig.

Af Tullins Værker fik vi efter hans Død i Mæret 1770 en Udgave i 3 Bind, hvorom jeg uferligten har sagt mine Tanker i den critiske Journal for 1770 No. 40, hvilke ogsaa af nærværende Udgiver synes at bifalbes. Her meddeles ifkun hans Digte, hvoriblandt hans Ungdomsarbejder forbigaaes; de øvrige anføres, ligesom de i den første Udgave ere aftrykte. Ingen Hensyn er taget paa de Mangler, som jeg i min Recension har bemærket, især i nogle af hans Særgesvers, men disse ere aftrykte ligesom de der fores findes.

Af Fortællingen til den tredje Del af Tullins samtlige Skrifter har Hr. Bogtrykker Seidelin efter Prof. Rahbecks Raad ladet trykke den der givne Beretning om Tullins Liv og Levnet, som begynder med Fortællingen S. VIII og slutter S. XVII.

Da denne saavel som den større Samling begynder med Majdag, og dette Digt har gjort Epoke i vor Poesies Literatur ved den Opmærksomhed, som tre af Tysklands, paa den Tid største Æsthetikere, Cramer, Lessing og Nicolai, klænkede det, saa udbreder Udg. sig med Rette i dette Digts literariske Historie, og forelægger omstændelig dets Plan og smukkeste Steder, saaledes som de af Cramer ere forelagte i der nordische

Musseher, men glemmer heller ikke Mandens grundede Dabel af enkelte Steder, hvor Tullin har ladet sig lede mere af en spillende Bittighed, end af en fast og sikker Smag, hvilken desuberr denne Crameriske Kritik meget hjalp til at befæste hos Tullin selv.

Ved denne Leilighed nævner Udg. ogsaa den Del, jeg har taget i denne æsthetiske Strid om Majdagen, dels i den critiske Journal, da Tullins samtlige Skrifter bleve anmeldte, dels i et eget Forsvarskrift, som nogle hadefulde og af personlig Animositet opvakte Angreb imod Selskabet til de skønne Videnskabers Fremmelse, nødte mig i Mæret 1789 at udgive, baade til Forsvar for Selskabet og for mig selv.

Om disse og andre mine Bestræbelser til de skønne Videnskabers Fremme i mit Fædreland udtrykker Hr. N. sig meget venkæbellig. Ifkun et Sted S. XXVIII. følg. kunde give Anledning til Misforstand, hvilket jeg derfor vil berøre. Udg. erindrer her, at Rector Dass — "den ærgerrige Dass" havde troet, at det Svar som Tullin havde givet Cramer paa hans Kritik over hans Majdag, og som han længe havde holdt tilbage, var baade høflig og grundig frevet. Nu lægger Hr. N. til: "Af gandske anden Mening er vor Baden, som i sit 1789 udgivne Forsvarskrift for bemeldte Selskab siger": "naar man erindrer, hvilke fortræffelige Bink Cramer havde givet ham i Bedømmelsen af hans Majdag, hvilke, naatte han syntes at være misforstået med Critiken, og virkelig i Henseende til de indløbende (indløbne) Sprogkommarter havde Ansig at være det, dog nødvendigen maa have virket til Smagens forbedring hos en Mand, der var for stor til at foragte Critiken, og havde for god Skønnsomhed

til ikke at søle og indsee det bedre, naar han først blev bragt paa Spoer deraf, og for stor Lyst til Fuldkommenhed til ikke at gribe efter critique Benneres Raad; saa kan man ikke tvivle paa, at jo enkelte Lemmer af Selskabet, tilligemed andre hans critique Benner have haft Del i hans senere Upperrlighed". Hvori bestaaer nu den gandske anden Mening jeg i dette Citat skal være af end den nyelig citerede "ærgerlige Dags"? thi tydelig indseer jeg det ikke; allerhelst da Hr. Prof. N. lægger til: "Føier man nu hertil, at Daden i samme Skrift udtrykkelig siger, at Selskabet i Forstningen klogeligen udsatte Opgaver i den didactiske Poesie, da det kiendte Tullins særdeles Aandsvending som den Gang var os i Poesien instar omnium, synes det som hin dactiske Anecdote mere har Nag mod et Selskab, der til dels for dets tyske Stifteres Skyld var ham og flere en Torn i Pinene, end Sandhed til Grund". — I begge disse Steder er mig noget dunkelt, som jeg i dette Zieblik ikke kan hitte ud af.

Udgiveren gaar derpaa over til Priisdigterne, og forelægger et detailleret Indhold saavel af Planen, som af de skioneste enkelte Steder, fornemmelig i Digtet om Søarten. Ved denne Leilighed bifalder han mit Forsvar for Tullin imod hans Dommere, Selskabet til de skianne Videnskaber's Forfremmelse, som bebrejdede ham, at han for lidet havde opholdt sig ved de Fordele Søarten havde tilveiebragt Menneskene, og den næie Forbindelse den har stiftet iblandt de mest adskillte Folk. Jeg har erindret, at naar en Digter af Tullins særegne Aandsvending, som aldrig taber Mennesket, aldrig Skaberens af Sigte, fylde befrive Seiladsens Virkninger, kunde det ikke skee uden at give det misfornøiede, gierrige og blod-

torstige Menneske idelige Læctioner og lade Seiladsen see fra den Side, da den giver Anledning til at ophøie Skaberens Ære. Deri synes Hr. N. ogsaa at give mig Ret.

Tullins mindre Digte lader Hr. N. ikke til at have behandlet med den Omhu som de større. Han skulde ellers ikke i Stykket om Dydens Magt mod Dyden ladet saadanne Steder staae som disse: det rager mig ikke; jeg blæser ad hans Klage; eller dette Distikon:

"To vaade Pine er knap to Procento Rente
"Uf al den Glædesum, du mig i Livet gav.

Fortalen eller Indledningen til Wessels Poesier er ikke mindre underrettende og lærerig. Hr. N. opholder sig fornemmelig ved hans Skuespil, forelægger deres Plan og vittigste Steder, med Betragtninger derover. Ogsaa hans mindre Poesier giennemgaaer han med en kritisk Udforslighed, der retfærdiggjør Publikums Længsel efter flere saa fortienstfulde Arbejder.

De veterum Poetarum sapientia gnomica, Hebræorum in primis & Græcorum. Auctore Ulrico Andrea Rohde, Dr. Phil. & artium Magistro, in schola Cathedrali Christianensi Religionis & lingvæ hebrææ doctore. Havniæ 1799. Excudebat C. H. Seidelin. S. 348.

Et, allerede efter Facultetets Kiendelse, grundigt og smagfuldt Inauguralkrift. Den første Del handler om Alderdommens Gnomer i Almindelighed. Forf. inddeler Gnomer, ikke efter deres Form og Indkladning med de Gamle, men efter deres Materie i tre forskjellige Slags, Leveeregler, Tankesprog (judicia) og Jagttagelser.

falles Egenkab ved alle Gnomer, er deres moralske Tendents og Naivitet i Foredraget, som uden at være Konsten til Hinder, ikkun maa bedømmes i Forhold til andre Digtarter. Tanken med dens Udtryk avledes i Diebliker; Ordernes Lethed svarer til Indholdets Fyndighed, og giver det Sagte Vagten af et Orakelsprog. Dertil kommer Korthed, Gnomernes Bæsen, hvoraf deres Indtryk paa Sielen og Fastelse i Hukommelsen afhænger. Men at foreskrive Gnomikeren det Antal af Ord, som han efter nogle nyeres Forskrifter ikke tør overskride, er ikke vor Forf. Sag, som ingen Medhold finder for denne Fordom hos Alderdommen. Materie og Hensigt bør efter ham ene bestemme Grændserne for Længden eller Kortheden. De ældste Gnomer indklædes i Poesie, det Sprog, som taler til Sandserne og som Begrebernes Armod tilraadede. Korte Gnomer af udmærket Fynd og almeen Brugbarhed, ophøiedes med Tiden til Rangen af Ordspog. Nu betragtes det Eiendommelige ved Gnomerne hos de forskiællige Nationer, som især have lagt Bind derpaa. Hebræernes udmærkede urokket Tillid og sænklig Hengivenhed til Gud med en besæden, pruntløs og hellig Muse. Dem nærmest i aanderigt og nyttigt Indhold komme Araberne. Hos Grækerne er Ufuldkommenheden af moralske Begreber en Hovedmangel; deres Dyd strækker sig flælden videre end til Tapperhed, og selv paa Lasternes farlige Sivener løber man der undertiden an. Dog har dette, forstaaer sig, sine store Undtagelser. De Nordistes ældste Visdom er alvorlig og mandig, en heimodig Foragter af Velslysten. Fremdeles elste Hebræerne Modsatninger og den Welklang, som er en nødvendig Folge af Parallelismus; ikke mindre Paronomasier. Arabernes

fyrlige Indbildningskraft abster med Ord og bristige Metaphorer, som let udarte til Svulst, og ligger efter Homoeoteleuter, som ligne de Nyeres Niim. Grækernees Tankesprog ere unberkastede Metrikens strengeste Love. Vore Forsædre legede med Dogstæverne. Forresten bet Gnomerne ikke ansees for Menneskets Vardoms Lægetoi. De forudsatte Kandskultur, Erfaring, rigtig Dømmekraft: Fortrin, som ikke fordrage sig med Naahed. Alligevel retter Gnomikeren som helst sin Tale til Ungdommen. Men selv de oplyste Tidens Mennesker satte høi Pris paa Tankesprog, som dog efterhaanden tabte deres ældste Simpelted, Tydelighed, og forvandlede til spidsfindig Klogt. Deres oprindelige Korthed forsvandt med Anledningen, saasnart Skriftsproget var indført. Nu lade Gnomologerne sig see med deres Samlinger af Tankesprog. Gnomer og mørke Taler ere meget nær beslagtede; Anledningen til de sidste er vanskelig at bestemme; desto sikkrere og bekiendtere ere de historiske Beretninger derom hos Hebræerne, Grækerne og de nordiske Folk. Wenig mata vare to Slags: Gaader, som blot tiende til at øve Skarpfindigheden, og saadanne, som med Vanskeligheden i Raadens Løsning forbandt en nyttig Sædelærdoms Indskjærpelse. Saadanne findes nok af hos Theognis. Sprogets Fattigdom gjorde det vanskeligt undertiden at forklare sig tydeligere. Deraf Billeder og Lignelser, som No den krævede, men som længer hen i Tiden, da Trangen ved Sprogets Berigelse ophorte, endda vedligeholdtes af Affectation. Nødvendigheden af at skule Sandheden for dem, som ikke kan taale dens Straaler, har rimeligvis haft stærk Andeel i Brugen af moralske Gaader. Men aller mest bidrog dertil Geniets Yppighed, som ikke lod sig

nole med den nøgne, uden Omsvøb i Gnomer fremfatte Sandhed, men søgte paa en nye Wei at indlægge sig Hæder.

Gnomernes Nytte ved Folkeundervisningen, som grunder sig paa deres Almensforstaaelighed, der igien er en Folge af Korthed og Kløgt, som fikærper Opmærksomheden, eller Klarhed, som finder Indgang selv hos det sløveste Memme. Dertil kommer det stærke og levende Sprog, som paa een-gang gjør Tingen begribelig for Forstanden og bekvæmlig for Sandserne. En smuk Kommentar over Seneca's Sted i Epist. 108. Videre klæbe de uden Noie ved Hufommelsen, hvortil bidrager især deres poetiske Prydelse, saasom i Hebraer-nes Parallelismus. En nye Anbefaling til samme Hensigt ligger i Gnomernes Fyndighed, som virker bedre paa Hoben af Mennesker end moraliske Præfener. Hist finder hos Tilhørerer hverken Tvivl om Lære-reglens Nødvendighed, eller Undskyldning for Uarvillighed Sted, Noget, som ved vor nyere filosofiske Præfemethode er uundgaeligt. Alderdommens Anseelse forKaffer ligeledes Gnomerne Credit, og det saa meget snarere, som Systemets lede Aag endnu ikke trykkede hine gamle Gnomikere. Sandheden taler i Tankesprog endog uden Grunde, den taler til Øiet og Øret og trænger saaledes til Forstanden. Visdommen er os i dem steds ved Haanden, staaer os ved Siden midt under Livets Sysler. Agendum sapere in vita ocius, superandum impedimenta ab ipsis nobis aliisque rebus objecta, præcluditur crebro sese excipiente rerum vicissitudine alacrior mentis vigor, tollitur deliberandi opportunitas, trepidat consilium. Hic recte demum æstimabitur, quantum vim habeat subito oraculi instar succurrens infixæ olim animo senten-

tia, quæ rem pro auctoritate decernendo motus compescit, ignaviam propellit animumque excitat. Gnomernes Nytte i Børneundervisningen er uomtvistelig, af Alderdommen i det mindste tilfulde indseet, og paa det kraftigste anbefalet at lære Børn Tankesprog, hvoraf de kunde betjene sig som Mand. Men ogsaa til at tiende Menneskets Historie ere de uundværlige, som de ældste Mindesmærker paa Filosofi og Sprog. Umiskienkelig er ogsaa deres Værd for Veltalenheden, hvor de med Etionsomsøhed anbragte, Lyse som Stierner og oplive Foredraget, som Manden Legemet.

Saavidt om Gnomernes Nytte. Nu deres svage Elde, som viser sig deri, at de giærne anbefale Dyden eller frataade Lasten for timelig Fordeels eller Tabs Skyld. Dog troer Forf., som har for megen Menneskekundskab til gandske at fordemme Cudamonisternes Lære, at ogsaa dette har sine Fordele. Her et Ord, sagt til rette Tid: I tu, qui plebem ad virtutis cultum flectere cupis, & mira colorum pulchritudine purissimæ virtutis Exemplar, ultra humanam fere sortem assurgens, in illorum Institutione adumbra: næ ad hoc frigeant rudiorum animi, reclamante qvippe sensu, & mente ipsa ut alienum a se recusante. Jam omnis tua deinceps laterem lavabit opera apud animos, qui nullo profusus arguiarum tuarum sensu tanguntur, aut si vel tangantur maxime, & ex adpectu imaginis voluptate quadam inebrientur, excussa tamen confestim crapula rigent & torpent. Utinam in populari disciplina illud semper observarent homines, qui sibi philosophi videntur, quorum ineptiis ne ad inanes verborum strepitus referatur, mox etiam redigatur humana virtus, ingens apparet periculum. En anden

Mangel ved Gnomerne, er deres ofte alt for store Individualitet, naar Gnomographens Sindsstemning, temporære Følelser og Forhold, meer end de falde, fremstikke, hvoraft det opstaaer en Modsigelse i Meninger, som er Tankesprogets Almennyttighed til Hinder. Dithen regnes ogsaa saa mange Gnomers Nationalitet, som gler at de passe ikkun paa eet Folk, men ere uanvendelige paa andre. Men just saadanne Gnomer have en usfaterlig Værd for os, som ville bedømme den færegne Forestillingsmaade om Tingene hos Nationer, paa hvis Læse saadanne Gnomer udelukkende ere beregnede. Nok en Feil er det Skæve, det Dunkle, det Trivielle o. s. v. ved mange de Samles Gnomer. Men vi her være varsomme i at dømme, og tilbøieligere til at rose de gode Tankesprog, end til at nedfatte de maadelige. Denne Beskedenhed fordrer af os vor usfuldstændige Kundskab til Alderdommen, dens Illusioner, Hensigter, fra vores saa gandske afvigende Smag, forskjellige Maade at see Tingene paa, og modtage deres Indtryk, med mere.

En historisk kritisk Efterretning om Gnomerne hos hver Nation især, deres Udspring, Tilværelse, Grad af Fuldkommenhed, tilligemed Forfatterne, fra hvilke de skrives sig, Samlingerne og Samlerne af Hebræernes, Arabernes, Syerernes, Persernes, Chinesernes, Indiernes, Grækerne, Romernes og Scandinaviens Gnomer.

Skriverens anden og tredie Del er mest litterarisk, og indeholder en fuldstændig Opregnelse af Hebræernes og Grækerne Gnomer, med Efterretning om deres Vedligeholdelse, Ægthed, Værdi, Udgaver, Oplysninger o. s. v.; alt med største Flid tilsamendraget og knættet i hinanden med en Orden, som ikkun en velforsøiet Læsning

af den Mængde Skrifter, Fors. til sit Blied har giennemgaaet, formaaer at tilveiebringe. Man vil maasse mene, at Fors. i den første Del, som er ræsonnerende, undertiden kunde have fattet sig kortere, og, uden at vove noget, undgaaet Igien-tagelser af Ting, som det syntes nok, eengang at have sagt. Men denne rundelige Udtaleser af Tanker besvæver ikke der, hvor Smidighed i det latinske Udtryk, som ved æsthetiske Materiers Behandling forvolder saa store Bryderier, holder Læseren skadesløs saaledes, som her. Til Slutning leveres: Forsøg til Oversættelser af Israeltiske Gnomer.

(Denne Recension er af Prof. Forkel Baden).

IX.

Nye indkomne Mindeskrifter over Kammerherre Suhm, tilligemed en tredie Indbydelse til flere af Videnskaberne's Selskab.

Da Videnskaberne's Selskab, iblandt de flere Afhandlinger det har modtaget i Anledning af sin igientagne Indbydelse til en Mindestale over afgangne Kammerherre og Historiograf Peter Friedrik Suhm, endnu ingen har fundet som aldeles har fyldesigtiort dets Krav, og som det kunde tilkiende den udsatte Præmie; saa har det for tredie — og, jeg haaber for sidste Gang — fornyet sin Opsodring ved følgende Program:

"Efter det Kongelig Videnskaberne's Selskabs igientagne Indbydelse til en Mindestale over sal. Kammerherre Suhm, ere atter to Taler indsendte, No. 1. med Motto: celeberrimus

quisque ingenio ad prodendam virtutis memoriam &c. og No. 2 med Motto: cuius gloriae neque profuit quisquam laudando &c., men ingen af disse have endnu opfyldt Selskabets Hensigt. Selskabet har ved de indkomne Taler fornemmeligen savnet en fuldstændig og med historisk Indsigt udført Fremstilling af Suhms Fortjenester som Historiker. Selskabet vilde, at en Mindetale over Suhm skulde i et værdigt og smukt Sprog med Orden, Tydelighed og Indsigt fremstille hvad det er, han har udrettet i Historien, der erhvervede ham den almindelige Agtelse i Europa som Videnskabsmand, hans gode Egenstaber som Menneske og hans Fortjenester som Medborger, ved hvilke han gjorde sig elsket af sine Landsmænd, maatte herved ikke forglemmes, og endeligen, for at fæste Talen Enhed, maatte vises, hvad fordelagtige Følger for Kundskab og Oplysning Suhms Tilværelse iblandt os sandsynligen maa have efterladt. Selskabet udsætter derfor endnu tredie Gang sin Guldmedaille af 100 Rdlr. Værdie, som Præmie for den beste antagelige Mindetale over Kammerherre Suhm, der indsendes inden næstkommende Februari Maa-neds Udgang. Forfatterne af de indsendte Taler kunde lade samme afhente hos Selskabets Secretair.

P. C. Abildgaardⁿ.

Jeg kan ikke afsende dette Program i mit Publicum, uden at hve min Forandring over, at en Opgave som fra dens første Bekendtgørelse har interesseret det Almindelige og sat mange Hænder i Arbejde til dens Udførelse (som man af de offentlige Tidender har seet), endnu ikke, efter

saar mange og kraftige Opførelser, har fundet en Mand, som har kunnet gjøre Selskabets Fodringer fyldest.

Hvad kan være Aarsagen til dette besynderlige Phænomen?

Harde Suhm været Astronom, Læge, Naturkyndig, Mathematiker: havde hans Navn været bestemt til at glimre ved Siden af Tyge Brahe's, Bartholiners, Rømeres, Horrebowers; vi skulde ikke længe have savnet en ham værdig Mindetale: fremmede Lærde skulde strømmet til, og vist, hvorledes han havde hædret deres Videnskab, hvad Fremskridt den havde gjort ved hans Bestræbelser, hvad ogsaa han havde bidraget til at gjøre Nationen agtet blandt Videnskabsmand.

Men Suhm er Historiker og dansk Historiker; hans Fortjenester af den danske Historie kunde ikke paastrømmes uden af en dansk Lærd, og dog savner Videnskabernes Selskab i Danmarks Hovedstad hidindtil saadan en Lærd. — Det er det der smertes mig som dansk Mand, og som jeg gjerne vilde have, skulde tænkes uden Fornærmelse for Nationens Lærde, især en Nations, der stedse har haft store Mænd i det historiske Fag at opvise, og som det altsaa heller ikke burde mangle paa Mænd til at sætte Pris paa en Historikers Fortjenester.

Men hvorledes skal man alligevel tænke sig dette Phænomen? Vi have i de offentlige Tidender seet, at adskillige Afhandlinger ere indkomne efter Selskabets Indbydelser, men ingen af dem belønnede. Skulde Selskabet paa engang været bleven strengere i sin Dom over dette Slags Skrifter, end det før har vist sig? eller skulde det ved Opgavens Fremfattelse have forrykket Synspunk-

ten for Arbejderne, og gjort det uden Nødvendighed vanskeligere at tage fat paa den?

Selskabet forlanger en fuldstændig og med historisk Indsigt udført Fremstilling af Suhms Fortjenester som Historiker. Jeg vil ikke paaanke en med historisk Indsigt udført Fremstilling af en Historikers Fortjenester. Hvorledes — maatte man maake spørge — kan en Historikers Fortjeneste fremstilles og udføres, uden med historisk Indsigt? Jeg forklarer dette saaledes, at Selskabet frabeder sig tomme Declamationer over Suhms Fortjenester som Historiker, hvilke man desto lettere kunde forfalde til, isald man ikke antog, hvad Selskabet synes at have antaget som noget der intet Devis behøvede: at Suhm var Historiker, men lod sig nøste med at finde i ham en skarpsindig Historieforsker og flittig Historiesamler.

Jeg skulde derfor ønske, at den som vilde udarbejde Selskabets Opgave, vilde holde sig nærmere til dets anden Fodring: "at en Mindestale over Suhm maatte med Orden, Tydelighed og Indsigt fremstille, hvad det er han har udrettet i Historien". Hic est aut nusquam quod quærimus. Hvad han har udrettet i Historien, kan fremstilles, uden at gjøre ham til Historiefrivær, hvilket han ikke var; det kan ske, ved at angive de Punkter i vor Historie, som til den Tid da han tog fat paa den, laae endnu i Mørke og som han gav det fornødne Lys: de Punkter som han agtede at oplyse og havde samlet de fornødne Materialier til, men som Svaghed og Død hindrede ham fra at fuldføre.

Men saa finder jeg et Tillæg i Selskabets Program, som jeg befrygter kunde forville dem som vilde tage fat paa dets Opgave, og gjøre det uvist, hvad det er som Selskabet forlanger. Næmlig det Suhm har udrettet i Historien, og som Selskabet ønsker fremstillet, forklarer det strax ved det der erhvervede ham den almindelige Agtelse i Europa som Videnskabsmand. Dette forvirrer og forrykker Synspunkten. Suhms Fortjenester af sit Fædrelands Historie, eller — for at udtrykke mig med Selskabets Ord — "det han har udrettet i Historien", er neppe det som erhvervede ham den almindelige Agtelse han nød i Europa som Videnskabsmand: hvem bekymrer sig stort om Danmarks Historie uden for Danmark? — Nei Suhms almindelige Agtelse i Europa som Videnskabsmand, grundede sig paa hans egen almindelige Agtelse for alle Videnskaber, uden at have nogen Favoritvidenskab som han især yndede og fremdrog, paa hans mere end fyrstelige Gæmildhed mod Lærde af alle Nationer, paa hans Opsættelse af egne Fordele og Bequemmeligheder for at befordre Literaturens; ikke at tale om hans mageløse Fortjenester som Menneſke og som Borgere, der ville gjøre hans Navn til utankelige Lieder udødeligt i Danmark. Men da disse Fortjenester ere tilstrækkeligen udsorte i de allerede udkomne Skrifter over Suhm, saa vil Detaillen af hvad han har udrettet i Historien, blive det vigtigste af hvad man kan ønske sig, at Selskabets igientagne Indbydelse maa virke.

X.

Fortegnelse paa de Candidater der i April Maaned 1800 ere indskrevne som academiske Borgere ved Kiøbenhavns Universitet *).

Den 24de April.

Fritz von Raben, Privatist fra Kiøbenhavn. Laudab.

Jac. Christian Jacobsen, ligesaa. Laudab.

Joh. Christ. Langemach Herschend, ligesaa. Haud illaud.

Jens Emanuel Schouboe, ligesaa. Haud illaud.

C. Henr. Dan. Møden, fra Randers Skole. Laudab.

Jens Lyngbye, ligesaa. Laudab.

Carl Schmidt, ligesaa. Laudab.

Rasmus Petersen, Privatist fra Ribe. Haud illaud.

Joh. Adam Bræns, fra Zerlufsholms Skole. Laudab.

Jens Pet. Arthman, ligesaa. Haud illaud.

Nic. Con. Middleton Bartholdi, ligesaa. Haud illaud.

Henrich Werner, ligesaa. Haud illaud.

Den 26de April.

Pet. Rosenstand Kall, Privatist fra Kiøbenhavn, Laudab. med Udmærkelse.

Georg Frid. Borch, ligesaa. Laudab.

Nicolai Herholdt, ligesaa. Laudab. med Udmærkelse.

Erich Starup Tauber, fra Roeskilde Skole. Laudab. med Udmærkelse.

oplagt for Academiet 198 Rd. 5 Mk. 15 ß.

Frid. Christ. Matthiesen, ligesaa. Laudab. med Udmærkelse.

oplagt for Acad. 174 Rd. 4 Mk. 9 ß.

Nich. Christ. Lyders, ligesaa. Haud illaud.

oplagt for Academiet 186 Rd. 1 Mk. 1 ß.

Jens Lund, ligesaa. Haud illaud.

oplagt for Academiet 130 Rd. 5 Mk. 5 ß.

Daniel Pet. Smith, ligesaa. Laudab.

oplagt for Academiet 139 Rd. 1 Mk. 12 ß.

Daniel Leerbech, ligesaa. Laudab.

oplagt for Academiet 196 Rd. 5 Mk. 12 ß.

Johannes Wandelaar, ligesaa. Haud illaud.

oplagt for Academiet 194 Rd. 1 Mk. 4 ß.

Friderich Stadel, Privatist fra Aalborg. Laudab. med Udmærkelse.

Peter Morell, ligesaa. Haud illaud.

*) Jeg afviser her fra den sædvanlige Orden, som tilforn er fulgt med disse Candidaters Angivelse, og i Stedet for at opholde denne Anmeldelse for paa engang at kunne meddele Fortegnelse over de i hele Aaret indskrevne academiske Borgere, der forhen har været Marsag til at disse først ere blevene angivne i det første Hefte af Journalen for det følgende Aar; saa har jeg for Eftertiden fundet det mere passende, strax at angive dem ved hvert Halvaar, og derved forebygge at mine Læsere skal underrettes om, at En eller Anden allerede har taget enten den philosophiske eller philologiske Prøve, førend man endnu har seet ham anført blandt de academiske Borgeers Tal.

Den 28de.

Christopher Ohm, Privatist fra Kiebenhavn.
Laudab. med Udmærkelse.

Henrich Schyh, ligesaa. Laudab.

Jens Georg Emborg, fra Horsens Skole, Laudabilis.

Erhard Christ. Basse, ligesaa. Laudab.

Jens Møller Bogelius, ligesaa. Laudab.

Andreas Alstrup, ligesaa. Haud illaud.

Jens Severin Hansen, ligesaa. Laudab.

Jens Frid. Groth, ligesaa. Haud illaud.

Hans Seidelin Benzon, fra Vordingborg Skole. Laudab.

oplagt for Academiet 45 Rd. 2 Mk.

Nicolai Jensen, ligesaa. Laudab.

oppeb. i Skolen 50 Rd. 4 Mk.

opl. for Acad. 151 Rd.

Joh. Christ. Dorph, ligesaa. Laudab.

Johannes Jessen, ligesaa. Laudab.

Den 29de.

Nicolai Gude, Privatist fra Kiebenhavn. Laudabilis.

Georg Hoyer, ligesaa. Laudab.

Joh. Raft Lassen, ligesaa. Laudab. med Udmærkelse.

Frid. Lud. Holm, ligesaa. Laudab.

Thomas Bodem, fra Kongsberg Skole. Laudabilis.

Peter Lumholtz, Privatist fra Christiania. Laudabilis.

Joh. Ulrik Rist, ligesaa. Haud illaud.

Jens Johansen, Privatist fra Nelskevi. Laudab.

Guldbrend Johnsen, ligesaa. Non contemn.

Ebeneser Thorstensen, fra Sola Skole. Haud illaud.

Jens Dtl. Blichfeldt, Privatist fra Randers. Laudab.

Christ. Blichfeldt, ligesaa, Haud illaud.

Den 30te.

Christian Tandberg, Privatist fra Christiania, Non contemn.

Børre Arnesen Boegen, ligesaa. Non contemn.

Aug. Carl Nielsen, fra Friderichsborg Skole. Haud illaud.

Joh. Georg Goos, ligesaa. Haud illaud.

Adolph Frid. Proet, ligesaa. Haud illaud.

Joach. Jørgensen Rienugh, ligesaa, Laudab.

Nicolai Lund, Privatist fra Kiebenhavn. Non contemn.

Georg Christ. Wang, fra Friderits Skole, Laudab.

Gabr. Müller Jonnsen, ligesaa. Haud illaud.

Pet. Nic. Gade, ligesaa. Laudab.

Georg Winge, ligesaa. Laudab.

Ditlev Monrad, ligesaa. Haud illaud.

Den 1ste Mai.

Jens Edvard Kraft, fra Christiansands Skole. Haud illaud.

Nasmus Rasmussen, Privatist fra Odense. Non contemn.

Johan Teilmann, Privatist fra Christiania. Haud illaud.

Jacob Røll, ligesaa. Laudab.

Povel Nic. Hiorth, ligesaa. Haud illaud.

Gotfrid Sibiger, fra Colding Skole. Laudab.

Jonas Cornelius Lund, Privatist fra Christiansand. Laudab.

Jacob Middeltun, Privatist fra Kiebenhavn. Non contemn.

Den 3die Mai.

Hajo Wilhelm Fangen, Privatist fra Christians-
sand. Haud illaud.

Georg Hansen, Privatist fra Odense. Non
contemn.

Frotho Nothe, Privatist fra Narhuus, Laudab.

Jens J. Smith, fra Slagelse Skole. Non
contemn.

oplagt for Akademiet 219 Rdlr. 5 Mk. 8 f.

Nicolai Fenner, ligesaa. Haud illaud.

oplagt for Akademiet 364 Rdlr. 1 Mk.

Habakuf Erone, ligesaa. Haud illaud.

oplagt for Akademiet 203 Rdlr. 4 Mk. 8 f.

Friderich Brummer, ligesaa. Haud illaud.

oplagt for Akademiet 335 Rdlr. 5 Mk.

Georg Petersen, ligesaa. Laudab.

oplagt for Akademiet 107 Rdlr. 3 Mk. 12 f.

Christ. Lud. Thorstensen, Privatist fra Christia-
nia. Non contemn.

Mic. Dorph Grundt, ligesaa. Haud illaud.

Nærskallet af denne Konges didhenhørende Forord-
ning, rettes en Bildfarelse hos Rosod Ancher som
sætter den i Næret 1599, i Stedet for 1593. Efter
denne Lov staaer det enhver Statens Borger frit
at nære sig med Udvælsen af hvilketsomhelst Haand-
værk, han selv vil og bedst kan. Ell nærmere
Sammenligning med vor nyeste kongelige Forord-
ning angaaende Laugene, tiene tvende Love af
samme uddødelige Konge; den første om Handværks-
drenge og Evende, som angaaer Gildernes Di-
sciplin; hvorefter ethvert Gilde har sin Formand,
som ugentlig træde sammen for at paaktende Tvi-
sigheder mellem Mesterne og deres Folk. Bøder-
ne bestemmes, ikke som før til Eden og Driften,
men til Understøttelse for Fattige som høre til Gilt-
derne; dog med det Tillæg: Hvesfogden sin Tiltale
forbeholden. Ved samme Lov forbydes saavel Bro-
dresmauser som Mesterstykker, begge under For-
tabelse af Borgerrettigheden. Den anden For-
ordning lover Fors. at afhandle ved nærmeste
Leilighed.

XI.

Doctor-Promotion i Medicinen.

Den 12te Mai blev Hr. Johan Matthias
Friderik Keutsch fra St. Thomas creeret til
Doktor Medicinæ efter foregaaende Inauguraldi-
sputat, som handler de actione gas oxyge-
ni, per pulmones respirati, under den yngre
Prof. Sartorps Præsitium.

Det til denne Leilighed i Universitetets Navn
udstedte Program af Hr. Prof. Kierulf, indehol-
der Fortættelse af Laugenes Historie hos os. Kri-
stian den 4de gjorde i de danske Gilders eller Laug
Indretning vigtige Forandringer. I at angive

XII.

Uf Collegial-Lidenden No. 19 for 1800.

For at befordre Sprogkundskabernes Udbredelse
iblandt de unge Studerende, og i Særdeleshed
forfætte dem de tieligste Hjælpemidler til at op-
naae den fornødne Kundskab og Færdighed i det
græske og latinke Sprog, har den angaaende Uni-
versitetet og de lærde Skoler anordnede Commis-
sion foreslaaet: at Rectorer og andre Lærere maatte,
ved Undervisningen i disse Sprog, forundes
et friere Valg saavel af de græske som latinke Læse-
bøger og Auctorer.

Paa Cancelliets herom giorte Foreskilling, har det behaget Hs. Majestæt, under 2den Mai, allernaadigst at resolvere saaledes:

”Vi forunde Rectorerne og andre Lærere Tilsladelse, at ombytte de hidtil anordnede græske og latinske Læsebøger og Auctorer, med andre, som maatte findes mere hensigtsmæssige, dog saaledes, at de først have herom at underrette Commissionen for Universitetet og de lærde Skoler, for med dem at afgjøre, hvorvidt disse Læsebøger kunne anses passende og tilstrækkelige”.

XIII.

Latinsk juridisk Forberedelses Examen.

Den 19 April 1800 fremskillede sig til latinsk juridisk Forberedelses Examen Ove Christen Sehested Juel, og erholdt Characteren *admissus cum laude*.

Den 2den Mai fremskillede sig ligeledes til samme Examen 1) Baron Carl Severin Hermann Løvenskiold, 2) Baron Herman Løvenskiold, og 3) Edvard Meier, som alle erholdte Characteren *admissus cum laude*.

Den 10de Juni fremskillede sig ligeledes til denne Examen: 1) Baronerne Christ. Juel Wind og Carl Ludvig Juel Wind, som begge erholdte Characteren *admissus*; 2) Hans Frid. Payngk, som erholdt Characteren *admissus cum laude*, og 3) Lars Smith Ebbel, Characteren *admissus*.

XIV.

Rectorskifte.

Frebagen den 13de Juni nedlagde Hr. Dr. Moldenhawer sit hidindtil førte Rectorat, og overleverede samme til Hr. Professor Dr. Tode.

Ved denne Leilighed blev de sædvanlige Prismedailler uddeelte til de i denne Journals første Hefte for indeværende Aar ansatte Candidater.

Indbydelseskriften til denne Høitidelighed var af Hr. Prof. Hierulf, og indeholder Resten af Forordningen om Laugene, fra 1621; hvorefter Forældrene forpligtes til at betale Mesterne for Børnenes Lære og Pleie: hvis de ikke kunne betale, da bør Drengene gotgjøre det ved visse Aars Tjeneste hos Mesterne efter Øvrighedens Gotbefindende. Opsynet herover betroedes til Overformynderne og tvende Raadmand, som aarlig vælges. Dreng, som forlode Mesterne, før end Læreaarene vare til Ende, straffedes med Fængsel. En mærkelig Artikel i Forordningen er den: ”Øvrigheden skal sørge for, at Domsbørn, Dreng eller Piger, hvad enten de ere Bysbørn eller ikke, især uagte Børn gives i Lære til Haandværkere”, som synes at strække sig til Ungdommen af begge Køn. Men om Fruentimret virkelig har givet sig af med Professioner, tør Forf. dog ikke udgive for Visshed, saa meget mindre, som vel tempore Christiani IV. aliud lege jus erat, aliud more valuit. Fattige Læredreng, som havde nydt frie Undervisning, Kost og Klæder af Mesterne, forbindes til, naar de kan ernære sig selv, da at underholde deres Lærere i Alderdommen. Aar 1622 saae samme Konge sig nødsaget til ved en nye Forordning at forbyde adfil-

lige Misbrug, som fremdeles havde indfneget sig i Laugene; saasom, at man af dem, der vilde nedfætte sig som Mestere, fordrede at de skulde have givet Svendesmauser og være ægte sødt, ret ligesom det var bedre (siger Kongen) at en Nægte opholdt sig med Ledigang, end nærede sig ved et ærligt Haandværk. I Forordningen beraaber man sig paa, at de berømteste Nationer, hvorved efter Fors. menes Engænderne, havde afskaffet Lærebrevet. Fra nu af var det ikke længer Oldermannen, men Stedets Øvrighed, som Professionister skulde holde sig til, naar de vilde være Laugsmestere. Hermed sluttes Laugenes Historie.

Supplement til den ortografiske Ordbog.

Første Bidrag.

Saa mange Materialier jeg, endog førend jeg besluttede at udgive en dansk Ordbog, havde samlede dertil, fornemmelig i den danske Deel af mit latinske Lexicon, og saa meget jeg endog søgte at forøge disse i de 16 til 18 Aaeneder, jeg anvendte paa at bringe disse Materialier i Orden til Trykken; saa indsaae jeg dog let, at jeg i saa kort en Tid, og med saa mange andre uopsættelige Arbejder belæstet, ikke strax skulde kunne levere noget fuldstændigt.

For imidlertid ikke at have samlet min liden Forraad sorgiaves, og for at undgaae andre Landsmands Skiebne, der af Lyst til at levere noget fuldkomment, have filset paa deres Værker saa længe, at Døden har overrumplet dem, førend de kunde giøre Publicum delagtig i Frugterne af deres mangeaarige Flid — for altsaa, om uueligt,

at undgaae samme Skiebne, besluttede jeg at lide med min indsamlede, skiont usfuldstændige Forraads Bekjendtgjærelse ved Trykken. Men tillige, for selv at bidrage, saameget muligt til Arbejdets Fuldstændighed, da ingen bedre end jeg kunde skionne dets Mangler, foresatte jeg mig, aldrig at tabe dette Arbejde af Sigte, men anvende en Deel af min øvrige, skiont formodentlig korte Levetid, deels til at fylde og fuldstændiggjøre det ved Tillæg af Ord og Talemaader, som jeg kan have glemt eller af Vanvare forbigaaet — hvilke ere flere end jeg havde formodet — deels ved at rette og forbedre de indløbne Feil og Mangler — hvilke heller ikke ere saa —; deels endelig til at raadføre mig med Sprogelskere om adskillige Bemærkninger over Sproget, som for en fuldstændig dansk Ordbog kunne være vigtige — og en fuldstændig dansk Ordbog, som vi kunne sætte ved Siden af andre oplyste Nationers Ordbøger, have vi vel ingentid været mere berettigede til at vente os, end nu, da vort danske Cancellie bestaaer af virkelig danske Mand, som elske Modersmaalet og sætte en Værd i at tale og skrive det sprogrigtig; og da især vor nuværende Lovconcipts udmærker sig ved en Fynd og Elegants i Sproget, at han kan sættes ved Siden af vore bedste Skribenter.

Disse Tillæg, Rettelser og Sprogbemærkninger har jeg besluttet at bekjendtgjøre i smaa Bidrag i Universitets Journalen, ligesom Nummet tillader det; og dermed gjør jeg Begyndelsen i dette Hefte, hvorfra de lettelig kunne overføres i et nyt og forbedret Oplag af den ortografiske Ordbog, isald dette nogensinde skulde kræves; i min Levetid seer det ikke, men jeg har dog villet, saalænge jeg kunde, afsværge den Væbendelse, at man skulde sige: jeg havde sat et noget Varn i Ver-

den, og overladt det til sig selv, uden at sørge for dets tarvelige Opdragelse, saa længe jeg kunde.

Jeg foretager Ordene i den Orden, som de ere anførte i den ortografiske Ordbog, endskjønt jeg vel indseer, hvor meget der mangler i den, til at den kan kaldes streng alfabetisk, og at der derfor, ifald Ordbogen skulde opleve et nyt Oplag, maatte gøres en stor Forandring i Ordnes alfabetiske Orden; men mig vilde dette adsprede for meget, om jeg i dette Supplement vilde ogsaa see derpaa.

A.

aandepusten, Adj. som trækker Aanden med Besvær.

Aarild eller Aarild, fra Aarilds Tid, d. e., fra utankelig Tid s. Jhres Glossarium under dette Ord.

afstrider, jeg, gjør (En noget fridigt).

Afsender, en — sættes imod Modtageren.

afvigte, Adj. sidstforløbne.

”ager”, jeg, kører, men neppe i luktte Vogne, som Karet eller Skæse, hvorom bruges farer, Fjører.

”Almue”, en, indbefatter den Del af Folket som ingen Del har i Statens Bestyrelse, hverken som lovgivende eller som lovudsørende; sættes altsaa imod Øvrigheden. — Pøbel indbefatter den raa og udannede Hob; Folket indbefatter baade Pøbel, Almue og Øvrighed. Spørgsmaal: til hvad Klasse Regenten og den regierende Familie i et Monarki skal henføres?

Jeg har sagt, at Ordet mangler Plur.; alligevel finder jeg Landalmuerne i en Forordning af 27 Dec. 1799. Jeg tror ikke, at denne Plur. bør indføres; thi Almue er et Collect.

”Alderen eller Aldrende”, Adj. til Alders, til Aars.

Ame eller Ahme, stort Fad, som til Blin.

”angriber, griber an, jeg, begynder, tager fat paa.

anmasser mig og Anmasselse ere ved Brugens auctoriserede, skjønt aabenbar tykke Ord, og synes ikke at kunne undværes, med mindre man turde indføre: anvolder mig og Anvoldelse.

April, løbe April, vise En April,

arbejdsfør, Adj. som har sine føre Lemmer til Arbejde.

Arne, Arnested, Jldsted, Fyrsted.

”arm”, Adj. som ikke har det fornødne til Livets Ophold; altsaa mere end fattig, se d. O. aster ned, en Dygning, for: lægger den i Afse, har en mere Digter brugt, men bør nok ikke bruges i Prosa.

”Assessor, en Pl. er” altsaa Assessorer; Talesbrugen er dog mere for Assessere.

”Avis, Tønen paa sidste, trykt Tidendeblad Plur. er.

Aviser, en, paa Gaden Plur. Avisere.

B.

Bankestok, en: løbe af B., det samme som løb af Stabelen.

”Ballie”, en, et Kar.

”Ballón”, en Kugle til at kaste.

Bask, Plur. Slag som kladsker.

bebuder, jeg, lover, forjetter, forkynder.

Bede, en, gildet Bæder.

beder, jeg, udtales i daglig Omgang be’r, 2) beder, bedede ”tager ind under Veis” læs derfor: opholder mig paa en kort Tid under Veis.

bedrer, jeg, gjør bedre. — Gud bed'ret.

bedøver, jeg, gjør døv.

Best, bestift, see Bæst, bæstift, hvor disse Ords rette Sted er.

Befaling, en, Ordre, baade den jeg giver og den som gives mig, men i siste Bemærkelse maa det bruges med Forsigtighed, s. Ex. "da han havde fuldbragt denne Del af sine Befalninger", er ikke rigtig sagt; thi sine Befalninger eller Ordre er: hvad han har befalet, men her skal det være hvad der er befalet ham; her nodes man til at bruge det fremmede Ord Ordre.

bespøget, Adj. forlægen, som rober sin Forlæghed ved en ængstlig Bevægelse.

Bespøggelse, Forlæghed.

"begaær, jeg, begik ic." synes kun at bruges om flatte Handlinger, begaer Mord, Hor, Tyveri, dog ogsaa begaer for celebrerer, en Fæst, en Fodselsdag ic.

"beget" jeg, bestryger med Beg.

begingret, Adj. som staxler hvad han faaer Fin- gre paa.

Beiler, en, Pl. e. Frier.

belemrer, er vel i Almindelighed, gjør at En ikke kan bevæge sig eller bruge sine Lemmer; siden har Brugen overført det ogsaa til livløse Ting, som at belemre Fortouget med Lemmer, om det er rigtig, er et Spørgsmaal.

"bereist", Adj. som har reist meget.

"Bernsteen", Nav.

"besætter", fylder Pladsen, optager Rummet, som: Stolen er besat, besat af en ond Mand o. s. v.

"Beseelse", brugeligere; Beskuelse.

bestedentlig, Adv. med Bæstedenhed.

"bestiller, jeg", 1) udretter et Grunde, jeg har noget at bestille der; 2) giver Befaling til at forfærdige, bestiller et Vord, en Stol; 3) bestiller En, lader En komme til sig.

"bestrikker", 2) fanger i Strikker.

betrægtelig, Adj., bruges i Politivennen, men har næppe Auctoritet, og er uden Fornødenhed optaget af det tydske beträchtlig; hvorfor ikke betydelig, vigtig, anselig o. s. v.

betuttet, Adj. det samme som bespøget.

"Bid, et — en" deraf Diminut. Bidling eller Billing, lille Bid, og Adj. bitte, meget liden, et Kirtegnorsord, som bitte Ma'r.

"Bisag", som ikke er Hovedsag.

Bistøder, en, i en Ret, Assessor.

bisser, jeg.

Bisselær, at have Bisselær i Skoene, siges om Tjenestefolk som fliste Herstab hvert Dieblif.

Bivei, en, ikke Hovedvei eller Landvei.

"blot", Adj. nøgen, aaben, uden Forskandning — sætte en blot for Vedrageri.

"boet", jeg, to Staveller — Imperfect. boede, tre Staveller.

"Borgerstand", le tiers état — her ikke bruges i Plural, Ikke Borgerstænder.

"bort, Adv.", til Stedet, som gaae bort.

"borte, Adv.", paa Stedet, han er borte.

"Borger", en, le citoyen.

"Borgermand, Plur. Borgermænd" eller Borgerfolk, le bourgeois "les bourgeois de-vingrent des citoyens" Borgerfolk blive Borgere, "& le tiers état fut admis aux

assemblees des peuples", og Borgerstanden fik Plads i Folkeforsamlingerne. *Rymal.* — Derfor er ingen Borgere blandt Slaver, men vel Borgerfolk, d. e., som hverken ere adelige eller geistlige.

Bræd, en, see Brod.

"Brædpande, en, Stegepande.

"Brædspid", et, Stegespid.

brædser, jeg steger, brædser op, lever lakkert.

"brager", det, som tørt Træ i Ilden.

Brift, en, Meen paa noget, andre skrive Brost.

"broer, jeg lægger Broe", to Stavelser.

"Brof", et, kort o, Skade i Testiklerne.

"Brud, et, kort u, som Vandets", it, Fædsbrud, Venstabsbrud.

Brudstykke, et, Fragment.

"Brug, en", Næstet siger et Sted dette Brug, neppe rigtig, uden om Jordbrug, Saugbrug, som ere Intektionsord, men om Ord, Skikke og Sædvaner, bør det hedde Brugen.

bruger, jeg, undertiden ser behøver, dertil bruger man megen Tid, mange Penge.

Bryn eller Bryne, det øverste af en Ting, den øverste Rand.

Brændsel, alt hvad som brandes, paa Skorstenen, i Oenen, altsaa og Tørv, Stentul.

brydfuld, Adj. som forvolder Brydteri.

brydsum, Adj. d. f.

Brødring, en, Skorpe paa Brødet, s. Ring.

"Bul", en, Jordbul.

Bur, et, (langt u.) som Fuglebun.

burst, Adj. bondeagtig, tølperagtig.

"Bustase; derfor kan bruges: Bustværk, Buststra.

"bøger, jeg", braler, om Hornvægget.

"Bye, en, Regnbye", to Stavelser. Nogle tale og skrive Boie, Regnboie, Windboie.

Bøise, en.

Bønshørelse, en.

"bør" den Forfiel, som gøres imellem bør og skal i Politivennen for 1800 No. 110 S. 1758 fortæner at prøves.

Bøste, et, Svinebøste, Laaret af et Svin.

C.

Denne Figur synes alt mere at ville gaa af Brug, og især, hvor den udtales som *F*, at overlade sin Plads til denne Figur. Men ogsaa, hvor den udtales som *s*, skrives den alt hyppigere med *s*, især efter at Folk, der ikke have lært Latin, begynde alt mere at blive Skribenter. Jeg gaar den derfor her gandske forbi, og venter, at om den Tid skal komme, at et nye Dplag af denne Ordbog kunde gøres, vil man undvære det ganske.

Indhold af andet Hefte for 1800.

- I. Forelæsninger ved Kiøbenhavn's Uni-
versitet i Sommerhalvaaret fra
1ste Maj 1800 S. 49
- II. Philosophisk Examen i April Maaned S. 52
- III. Morten Luthers Weltalenhed, som
et stort Medskab til Christendoms-
mens Reformation (Slutningen
følger) S. 55
- IV. Smaae Erindringspøster om danske
Vers, til en flittig og larvillig
Discipel i Sorø Skole, af F. N. S. 64
- V. Homers Fortienester; Fildrede af
den unge Anacharsis S. 72
- VI. Theologisk Embeds- Examen i April
1800 S. 75.
- VII. April Qvartals juridiske Examen sammest.
- VIII. Vigtige danske Skrifter:
a) Jesu Moral, samlet, ordnet,
oversat og oplyst af Andreas Gam-
borg, Professor i Filosofien S. 76
b) Christian Braunmann Tullius
udvalgte Digte, med en Fortale
af K. L. Rahbek S. 80
- c) Johan Herman Wessels samtlige
Skrifter. Første og anden Deel.
Paa Soldins Forlag sammest.
- d) De veterum poetarum sapientia
gnomica, Hebræorum in primis
& Græcorum. Auctore U. A.
Rohde, Dr. Philof. S. 82
- IX. Nye indkomne Mindeskrifter over
Kammerherre Suhm, tilligemed
en tredje Indbydelse til flere, af
Bidenkabernes Selskab S. 85
- X. Fortegnelse paa de Candidater, der i
April Maaned 1800 ere indskrev-
ne som academiske Borgere ved Kiø-
benhavn's Universitet S. 88
- XI. Doctorpromotion i Medicinen S. 90
- XII. Af Collegialtidenden No. 19 for
1800 sammest.
- XIII. Latinsk juridisk Forberedelses-Exa-
men S. 91
- XIV. Rectorspiste ved Universitetet sammest.
- XV. Supplement til den ortografiske Ord-
bog. Første Bidrag S. 92